

ΓΙΩΡΓΟΥ Χ. ΧΙΟΝΙΑΔΗ

Συνοπτική
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

(Δύο όμιλίες)

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1981

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

GRVER 01093

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙ
ΚΕΝΤΡΙ

ΓΙΩΡΓΟΥ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗ

Συνοπτική
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΑΓΟΡΑΣΜΕΝΟ

(Δύο όμιλίες)

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Αριθμός Εισαγωγής: 410750

Ημερομηνία Εισαγωγής: 30-9-81

Ταξινομικός Αριθμός: 938.21 ΤΙΣΒ

0140020102

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1981

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
1961

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Τὰ κείμενα, πού ἀκολουθοῦν, γράφτηκαν ἀποκλειστικά καὶ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ δύο ὀμίλεις, πού ἔγιναν, στὴ Βέροια (οἱ 15.10.1980 καὶ οἱ 24.3.1981, ἀντίστοιχα) καὶ στὴ Θεσσαλονίκη (ἡ δεύτερη), στὰ πλαίσια τῶν διαλέξεων τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας.

Ἄν καὶ ὁ σκοπὸς τοὺς ἦταν εἰδικός, μοῦ ζητήθηκε νὰ συναινέσω στὴν ἔκδοσή τοὺς σὲ μικρὸ τεῦχος, γιὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησή τοὺς ἀπὸ τοὺς μαθητὲς καὶ ὅσους ἄλλους θέλουν νὰ ἔχουν μιὰ σύντομη ἐνημέρωση στὴν ἱστορία τῆς Βέροιας, ἀφοῦ, μάλιστα, δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος γιὰ μιὰ πρόχειρη προσοικειώση στὸ θέμα, γιὰτὶ οἱ τόμοι 1-2 τῆς «Ἱστορίας τῆς Βέροιας» ἔχουν ἐξαντληθεῖ πρὸ πολλοῦ καὶ ὁ 3ος τόμος δὲν ἔχει κυκλοφορήσει, ἀκόμα.

Ἐλπίζω, λοιπόν, διὰ τὴν ὕψη του ὁ ἀναγνώστης τὸν λόγο πού γράφτηκε καὶ δημοσιεύεται ἡ συνοπτικὴ τοῦτη ἀναδρομὴ στὸ ἱστορικὸ παρελθὸν τῆς Βέροιας, ὥστε νὰ δείξει τὴν ἀπαιτούμενη ἐπιείκεια, διὰν θέλῃ νὰ κάνει τὴν κριτικὴ του.

Βέροια, 26 Μαρτίου 1981

ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΑΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΔΟΧΩΡΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΕΡΟΙΑΣ
ΒΕΡΟΙΑ

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΟ ΒΕΡΟΙΑΣ

1.

ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ ΑΠ' ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Ἀγαπητοὶ φίλοι,

Ὅσες φορές βρέθηκα σὲ ταξίδι ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, διασχίζοντας ἀπέραντες ἐκτάσεις ἄλλων χωρῶν, μὲ ἀεροπλάνο καὶ ἰδιαίτερα κάμνοντας χιλιάδες χιλιόμετρα μὲ ποὺλμαν ἢ βλέποντας πολὺ παλιὰ καὶ μοναδικὰ, πελώρια κτίρια καὶ ἄλλα μνημεῖα, μὲ ἐξαίρετα καὶ ἀπαράμιλλα ἐκθέματα, ἄθελα ἔκαμα μιὰ νοερὴ σύγκριση μὲ ὅσα εἶχα ἀφήσει πίσω μου στὴ χώρα μας καὶ μὲ περίμεναν σὲ μιὰ μικρὴ κοκκίδα γῆς, ποὺ λέγεται Βέροια. Καὶ ἄθελά μου εἶχα ἓνα καταθλιπτικὸ συναίσθημα μειονεξίας ποὺ στὴν ἀρχὴ μὲ πόνεσε γιατί ἔπρεπε νὰ ἀποδεχτῶ ὅτι, χρόνια τώρα, καταπιάστηκα ἄδικα καὶ μὲ πολὺ κόπο μὲ τὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας μιᾶς ἐλάχιστης πόλεως, μὲ κριτήριο τίς πολυάριθμες καὶ σπουδαῖες πόλεις τῆς Εὐρώπης.

Ὅποτερὰ πάλι, σὰν γύρισα στὴν τροφὸ μου πόλη, στὴν ἀγαπημένη μου Βέροια, γιὰ νὰ συνεχίσω τὸ μαγγανοπήγαδο τῆς ζωῆς, ὅταν ἄρχισαν νὰ μὴ ἀκούγονται πιά οἱ Σειρήνες τῆς σαγήνης τῶν εὐρωπαϊκῶν πόλεων καὶ ἀπομακρύνονταν οἱ ἔντονες ἐντυπώσεις καὶ συγκινήσεις, ὅταν ἀναλογίστηκα ὅτι ἡ μεγαλοσύνη μιᾶς χώρας ἢ μιᾶς πόλεως δὲν κρίνεται καὶ δὲν βαθμολογεῖται μὲ μοναδικὸ γνῶμονα τὸ μέγεθος ἀλλὰ τὴν ἱστορίαν της καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὸ ἂν στὴν περιοχὴ της διαδραματίστηκαν ἢ ὄχι σπουδαῖα ἱστορικὰ γεγονότα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀρχαιότητά καὶ ἱστορικότητά της, ἐπαναπόκτησα τὴν ὄρεξη γιὰ νὰ συνεχίσω τὴν ἔρευνα τῆς τοπικῆς ἱστορίας.

Ὅταν λοιπὸν πληροφορηθεῖτε καὶ σεῖς σημερινοὶ ἀκροατές μου, ὅτι ὁ τόπος ποὺ διαμένετε, ὅπου βρῖσκεστε αὐτὴ τὴ στιγμή, κατοικιοῦταν καὶ ἀποτελοῦσε μεγάλον καὶ συγκροτημένον, προοδευμένον πόλισμα, ὅταν οἱ περισσότερες πρωτεύουσες καὶ οἱ λοιπὲς πόλεις τῆς Εὐρώπης ἦσαν ἀκόμα ἀνύπαρκτες ἢ μικρὰ ψαροχώρια, ἀκόμα καὶ πρὶν χίλια χρόνια, καὶ οἱ τότε ἡμῶν γιοι καὶ κοίτοι τοὺς ζοῦσαν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸ κυνήγι, τὸ ψάρεμα καὶ τίς ἀρπαγές - ληστείες τῶν διαβατῶν ἢ τῶν νομάδων τῶν γειτονικῶν τοὺς περιοχῶν, ἐνῶ εἶχαν συμπληρωθεῖ κιόλας 1000 ἢ καὶ 1500 χρόνια, ποὺ ἡ Βέ-

ροια και η περιοχή της είχαν εργαστήρια υψηλότερης τέχνης, πού δείγματά τους έδωσαν τὰ εύρήματα της Βεργίνας ή όσα άλλα κτερίσματα κτλ. μās δίνουn κάθε μέρα τὰ πλούσια έγκατα της γής της. "Όταν ακόμα σκεφθεί κανένας ότι η περιοχή μας αποτέλεσε τὸ πεδίο, όπου διαδραματίστηκαν σημαντικά γεγονότα της έλληνικής αλλά ακόμα και της παγκόσμιας ιστορίας (όπως θά διαπιστώσουμε στὸ σημερινό μας νοερὸ περιδιάβασμα), τότε ασφαλῶς θά απαλλαγείτε ἀπὸ τὸ συναίσθημα της μειονεξίας, θά αποβάλετε τὴν ψυχολογία τοῦ «φτωχοῦ συγγενῆ» ὥστε νὰ κατανοήσετε ότι δέν χρειάζεται νὰ προστρέξετε στὴ γνωστὴ σοφὴ παροιμία: «Ὅποιος δέν παινέψει τὸ σπίτι του, θά πέσει νὰ τὸν πλακώσει» ἢ στὴν ἀγκαλιά τοῦ γνωστοῦ ἀκριτου καὶ ἀκράτητου τοπικισμοῦ, γιὰ νὰ δικαιολογήσετε τὴν ἀγάπη σας γιὰ τὴ Βέροια μας καὶ τὴ συγκίνηση, πού νοιώθετε σήμερα, γιὰτὶ γιορτάζουμε τὰ 68 χρόνια της ἀπελευθερώσεώς της, ἀπὸ τὴν πύ πολύχρονη καὶ πύ δυσβάστακτη σιλαβιά, τὴν Τουρκοκρατία.

Ἔτσι λοιπὸν θά γυρίσουμε πίσω τοὺς δείχτες της τοπικῆς ιστορίας καὶ θά δοῦμε μὲ τὰ μάτια της ψυχῆς μας τὸ παρελθὸν της. Δέν πρέπει βέβαια νὰ λησμονοῦμε, πὼς όσα ξέρομε σήμερα δέν εἶναι ἐκεῖνα ἢ ὅλα όσα πράγματι ἔγιναν, ἀλλὰ όσα διάσωσαν ἢ γραφτὴ παράδοση, τὰ κείμενα καὶ τὰ εύρήματα της ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης. Καὶ γιὰ νὰ γίνω ἀντιληπτός, «ἀντὶ ἄλλων πολλῶν», ἐρωτῶ, τί θά ξέραμε π.χ. γιὰ τὴν περιοχὴ της Βεργίνας - Παλατιτίων, ἀν ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος L. Heuzey, πρὶν ἓνα αἰῶνα καὶ παλαιότερα, ὁ ἀρχαιολόγος ἀκαδημαϊκὸς καθηγητῆς Κων/νος Ρωμαῖος, προπολεμικά, καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Μανώλης Ἀνδρόνικος, τὰ τελευταῖα χρόνια, δέν ἔφερναν στὸ φῶς όσα κρύβονταν στὴ γῆ, ἔδῳ καὶ 2.000 καὶ περισσότερα χρόνια;

Ἀκόμα, δέν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, πὼς δέν εἶναι δυνατὸ νὰ δώσουμε σήμερα ἄλλο, τίποτε περισσότερο, παρὰ μονάχα ἓνα συνοπτικὸ περίγραμμα, ἓνα περιδέραιο τῶν πύ φωτεινῶν καὶ σημαντικῶν ἀπ' όσα ἱστορικά γεγονότα συνέβηκαν σ' αὐτὸν τὸν χῶρο, δηλαδὴ μερικὰ στιγμιότυπα της ἱστορίας της Βέροιας μέχρι τὰ χρόνια της Τουρκοκρατίας, μὲ βάση κυρίως τοὺς δύο τόμους της ἱστορίας της πόλεως καὶ της περιοχῆς, πού δημοσίεψα στὰ 1960 καὶ στὰ 1970, ἀντίστοιχα, όπου καταχωρίζεται καὶ ἡ σχετικὴ πλούσια βιβλιογραφία.

Ἡ Βέροια ὑπῆρξε σταυροδρόμι δεκάδων λαῶν καὶ φυλῶν.

Ἀν δέν εἶχε χαθεῖ τὸ βιβλίο «Μακεδονικά» τοῦ ἀρχαίου ἱστορικοῦ Θεαγένη, ἴσως ξέραμε ἀρκετὲς λεπτομέρειες γιὰ τίς ἀρχαίες, μυθολογικὲς παραδόσεις, πού ὑπῆρχαν γιὰ τὴν πόλη μας. Εὐτυχῶς όμως πού ὁ συγγραφέας τοῦ Στ' αἰῶνα μ.Χρ. Στέφανος Βυζάντιος διάσωσε (στὸ βιβλίο του «Ἐθνικά») τίς δύο ἐκδοχὲς τοῦ Θεαγένη γιὰ τὴν προέλευση της ὀνομασίας της πόλεως μας. Σύμφωνα λοιπὸν μ' αὐτὲς ἡ «Βέροια εἶναι πόλη της Μακεδονίας, τὴν

δποία λέγουν, πώς τήν ἔκτισε ὁ Φέρων καί οἱ Μακεδόνες μετάρησαν (ὅπως συνήθιζαν) τὸ ὄνομα σὲ φί, ὅπως τὸ Φάλακρον εἰς Βάλακρον καὶ Βίλιπτον καὶ Κεβαλίον. Ἄλλοι πάλι λένε πὼς ἡ ὀνομασία τῆς ὀφείλεται στὸ ὄνομα τῆς Βέροιας, τῆς κόρης τοῦ Βέρητα, ποὺ ἦταν Μακεδόνας.

Δὲν ἔχομε ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὸν Φέρωνα. Ὁ σοφὸς Γερμανὸς συγγραφέας τῆς ἱστορίας τῆς Θεσσαλονίκης Tafel ὀνομάζει τοῦτον ἥρωα, ἐνῶ ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας - Νάουσας Πολύκαρπος Σακελλαρόπουλος ἔγραψε, στὸ ἄρθρο «Βέροια» τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαίδειας, ὅτι τοῦτος ἦταν στρατηγός. Ἐκεῖνο πάντως ποὺ εἶναι ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ὁ Φέρων δὲν ἦταν Μακεδόνας, ἀλλὰ (πολὺ πιθανὸ) Θρακιώτης καὶ ἔτσι πρέπει (ἂν δεχτοῦμε αὐτὴ τὴν ἄποψη) νὰ λεγόταν, στὴν ἀρχή, ἡ πόλη μας Φέροια, ὀνομασία, ποὺ μᾶς θυμίζει τὰ συγγενικὰ τοπωνύμια, Φερὲς κτλ.

Ἄν πάλι δεχτοῦμε τὴν ἄλλη ἄποψη, ὅτι ἡ πόλη μας ὀφείλει τὴν ὀνομασία τῆς στὸ ὄνομα τῆς Βέροιας, τῆς κόρης τοῦ Βέρητα, ποὺ ἦταν Μακεδόνας, τοῦτο θὰ πρέπει νὰ σημαίνει, εἴτε ὅτι προϋπῆρχε ἡ πόλη μὲ ἄλλο ὄνομα, πρὶν νὰ ἔλθουν οἱ Μακεδόνες στὴν περιοχὴ καὶ μετονομάστηκε ἔτσι, ὕστερα, εἴτε ὅτι κτίστηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες καὶ πῆρε τὸ ὄνομα τοῦτο. Πιὸ πιθανὸ εἶναι τὸ πρῶτο, γιατί, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, ἡ περιοχὴ μας κατοικιοῦταν πολὺ πρὶν ἔλθουν οἱ Μακεδόνες.

Γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας στὰ προϊστορικὰ χρόνια δὲν ἔχομε ἄλλες πληροφορίες, παρὰ μονάχα τὰ εὐρήματα τῆς Νέας Νικομήδειας (τῆς παλιᾶς Μπρασιάδας), ποὺ ἀνήκουν σὲ προϊστορικοὺς ἀνθρώπους ἐνὸς παραλίμνιου ἢ παραθαλάσσιου συνοικισμοῦ, ποὺ ἀνάσκαψαν στὰ 1961 ξένοι προϊστορικοὶ ἀρχαιολόγοι μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ὕστερα καθηγητὴ κ. R. Ronten. Οἱ ἄνθρωποι τοῦτοι ζοῦσαν γύρω στὰ 6220 π.Χ., δηλαδὴ πρὶν 8.000 καὶ περισσότερα χρόνια, ἀπὸ σήμερα. Σύμφωνα ὅμως μὲ ἄλλη, πρόσφατη ἄποψη τὰ εὐρήματα ἀνάγονται στὰ 5600 - 5300 π.Χ.

Ἀκόμα, πρέπει νὰ σημειώσουμε, πὼς ἡ περιοχὴ τῆς Βεργίνας ἦταν ἀρκετὰ γνωστὴ καὶ πρὶν βρεθοῦν οἱ περίφημοι βασιλικοὶ τάφοι τῆς, γιατί πρὶν λίγα χρόνια βρέθηκαν ἀξιόλογα κτερίσματα σὲ μερικoὺς τύμβους (τοῦμπες), ποὺ ἀνάσκαψε ἐκεῖ, ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, νότια καὶ παράλληλα στὸν δρόμο ποὺ πάει γιὰ τὴ Μελίκη, πάλι ὁ καθηγητὴς κ. Μ. Ἀνδρόνικος.

Τὰ δεδομένα ὅμως τῆς προϊστορίας δὲν εἶναι, ἀκόμα, ἀκλόνητα καὶ ἀναμφισβήτητα καὶ συνήθως στηρίζονται σὲ ὑποθέσεις καὶ σὲ ἐπεξεργασίες τοῦ μυαλοῦ, ποὺ δὲν βασίζονται πάντα σὲ κείμενα καὶ σὲ σχετικὰ εὐρήματα.

Ἔτσι, παραμένει ἀνοιχτὸ ἀκόμα, ἐδῶ καὶ 150 χρόνια, τὸ πρόβλημα τῆς προελεύσεως τῆς κοιτίδας τῶν πρώτων ἀρχαίων Μακεδόνων, μὴ καὶ διατυπώθηκαν πολλὲς (ἀντίθετες ἢ διαφορετικὲς) θεωρίες.

Σημειῶνω μονάχα πὼς ἡ εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Βέροιας - Νάουσας - Ἐδεσσας ἦταν χῶρος, ὅπου μεγαλοῦργησαν οἱ Μακεδόνες καὶ ὁ τόπος, ὅπου τώ-

ρα πατούμε ήταν ανέκαθεν θμορφος, λουλουδιασμένος και πλούσιος και γι' αυτό ο Όμηρος δνομάζει την περιοχή μας «Ήμαθίην ξερατεινήν», δηλ. άξια-γάπητη. Άλλο βέβαια είναι το θέμα το τί θα έγραφε τώρα ο Όμηρος αν έβλεπε, πώς την καταντήσαμε σήμερα με τα άκαλαίσθητα σπιτοκούτνια μας...

Άκόμα, πρέπει να σημειώσουμε ότι υπάρχει ή άποψη, πώς οι πρώτοι κάτοικοι της πόλεως και της περιοχής ήσαν Προέλληνες και μάλιστα Θρακες ή και Ίλνριοί. Παρόλο όμως ότι γύρω από αυτούς τους δύο (συγγενικούς με τους Έλληνες) λαούς έχει ένταθεί (ιδιαίτερα τελευταία) ή έρευνα και γίνονται πολλά διεθνή επιστημονικά συνέδρια (ιδιαίτερα για τους αρχαίους Θρακες) υπάρχουν πολλά κενά, ώστε μόνο λίγα να γνωρίζουμε, ακόμα και σήμερα. Πάντως, ή πρώτη έκδοχή του Στέφανου Βυζάντιου, αφήνει να έννοηθεί ότι ή Βέρροια — όπως σημειώθηκε και πιο πάνω — υπήρχε πριν έμφανισθούν στην περιοχή μας οι Μακεδόνες. Άλλωστε και ο μεγαλύτερος γεωγράφος της αρχαιότητας Στράβων (που έζησε από το 67 π.Χρ. μέχρι το 23 μ.Χρ.) γράφει, στα «Γεωγραφικά» του, ότι τα Βέρριοια κατείχαν προηγούμενα οι Βρίγες, που ήταν θρακικό έθνος, και ότι μερικοί άπ' αυτούς έφυγαν ύστερα στην Άσία και εκεί μετονομάστηκαν σε Φρύγες, γεγονός, άλλωστε, που σημείωσε προηγούμενα και ο Ήρόδοτος. Έτσι, ο μεγάλος γλωσσολόγος του προηγούμενου αιώνα D. Tomaschek υποστήριξε ότι το τοπωνύμιο Βέρροια είναι θρακικής καταγωγής, ενώ ο Μαν. Τριανταφυλλίδης (που ή οικογένειά του καταγόταν από το Ξερολίβαδο Ήμαθίας, που, πριν από 200 χρόνια, ήταν σπουδαίο και μεγάλο χωριό) δεχόταν ότι το τοπωνύμιο Βέρροια είναι άπωσδήποτε προελληνικό και συγκεκριμένα Ίλνρικό.

Και μιά και φοβούμαι ότι θα σās κούρασα κιάλας, ως αναφέρουμε κάτι πιο εύληπτο και εύχαριστο: Ό Ήρόδοτος γράφει ότι στην περιοχή του Βέρριου όρους βρίσκονταν οι περίφημοι κήποι του μυθικού βασιλιά Μίδα, όπου υπήρχαν αυτόφυτα τριαντάφυλλα με εξήντα φύλλα, που είχαν ιδιαίτερη ευωδιά. Στους κήπους ο Μίδας συνέλαβε τον Σειλινό. Τα ίδια γράφανε και άλλοι αρχαίοι συγγραφείς. Είναι βέβαια γνωστός ο μύθος του βασιλιά Μίδα, που παρουσιάζεται με δύο εκδοχές: Ό Μίδας βρήκε τον Σειλινό στους κήπους του, μεθυσμένο και έξαντλημένο. Τόν περιποιήθηκε και τόν γλίτωσε από βέβαιο θάνατο. Ό θεός Διώνυσος υπεραγαπούσε τον Σειλινό, γιατί ήταν τροφός και δάσκαλός του. Άνακοίνωσε λοιπόν στον Μίδα ότι ήταν διατεθειμένος να του εκπληρώσει οποιαδήποτε επιθυμία του. Ό Μίδας ζήτησε να γίνεται χρυσός, τι πιάνει. Έκπληρώθηκε ή επιθυμία του Μίδα και έτσι γινόταν χρυσός, τι άγγιζε. Έτσι όμως κινδύνευε άμεσα ο Μίδας να πεθάνει, γιατί και οι τροφές που έπιανε μετατρέπονταν αυτόματα σε χρυσάφι. Ζήτησε λοιπόν να γλιτώσει από αυτή τη θεική εϊννοια και, σύμφωνα με την υπόδειξη του Διόνυσου, λούσθηκε στον ποταμό Πακτωλό και έτσι λυτρώθηκε, ενώ ο Πακτωλός έγινε χρυσοφόρος και από τότε θεωρείται σύμβολο του πλούτου.

Ἡ ἄλλη ἐκδοχή εἶναι ὅτι ὁ Μίδας ἀπώκτησε αὐτιά γαῖδαρου, πού τοῦ τὰ φόρτωσε σάν ποινὴ ὁ θεὸς Ἀπόλλωνας, γιατί σάν κριτὴς ἀποφάσισε ὅτι ὁ Μαρσύας ἢ ὁ Πάνας ἔπαιξε καλύτερα στὸν αὐλό, σὲ σύγκριση μὲ τὸν θεὸ τοῦτον. Ὁ βασιλιάς Μίδας ἔκρυβε τὸ καινούργιο κουσούρι του, μὰ ἡ φλυαρία τοῦ κουρέα του τὸν πρόδωσε καὶ ὁ λαὸς του τὸν κοροΐδευε. Βλέπετε λοιπὸν πὼς πάντα εἶχαν τὰ προβλήματα τους καὶ οἱ βασιλιάδες καὶ ὅτι ἡ φλυαρία μερικῶν κουρέων ἦταν δεδομένη, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὰ μυθικὰ χρόνια...

Ἄς προχωρήσουμε ὅμως στὸν ἱστορικὸ περίπατό μας:

Εἶπαμε λοιπὸν, πὼς ὑπάρχει καὶ δεύτερη ἐκδοχή γιὰ τὴν ὀνομασία τῆς Βέροιας, ὅτι δηλαδὴ ὀνομάστηκε ἔτσι πρὸς τιμὴ τῆς συνώνυμης κόρης τοῦ Μακεδόνα Βέρητα.

Ποιὸς ὅμως ἦταν ὁ Βέρης;

Ὁ Βέρης θεωρεῖται γιὸς τοῦ μυθικοῦ Μακεδόνα. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος γράφει ὅτι ὁ Βέρης εἶχε τρία παιδιά, τὴ Μίεζα ἢ Στρυμόνιο, τὴ Βέροια καὶ τὸν Ὀλγανο καὶ ὅτι πρὸς τιμὴ τῶν δύο θυγατέρων του ὀνομάστηκαν δύο μακεδονικὲς πόλεις, ἡ Μίεζα καὶ ἡ Βέροια, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο παιδί του ὀνομάστηκε ἔτσι ἕνας ποταμός. Πραγματικά, ὑπῆρχε πόλη Μίεζα, κάπου στὴν περιοχή τῆς σημερινῆς Νάουσας, καὶ ἡ Βέροια, ἡ πόλη μας, ἐνῶ (στὰ 1947) δρέθηκε στὸ χωριὸ Κοπανὸς μαρμαρίνη προτομὴ νέου, πού φέρνει τὴν ἐπιγραφή Ὀλγανος. Νὰ λοιπὸν ὅτι ἐπιβεβαιώνεται ἡ μυθολογία. Ἄς σημειώσουμε ἀκόμα ὅτι ὁ ἀξιόλογος Γάλλος ἀρχαιολόγος τοῦ προηγούμενου αἰῶνα L. Heuzey συντιαντίζει τὸν Βέρητα μὲ τὸν Ἀλιάκμονα, πού θεωροῦνταν ὁ ἱερὸς ποταμὸς τῶν Μακεδόνων καὶ στὰ Βυζαντινὰ χρόνια ἦταν πλωτός, ὅπως γράφει ὁ αὐτοκράτορας καὶ συγγραφέας Ἰωάννης Καντακουζηνός.

Πάντως, ἂν θελήσουμε νὰ ἀφήσουμε πιά τις μυθολογικὲς ἀναζητήσεις, πρέπει νὰ τελειώσουμε μὲ δύο ἀκόμα παρατηρήσεις, ἀφοῦ σημειώσουμε ὅτι, γλωσσολογικά ἡ ἐτιμολογία τοῦ τοπωνύμιου Βέροια πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ, ὅπωςδήποτε, στὸν πλοῦτο τῶν νερῶν τῆς περιοχῆς, δηλαδὴ ἡ λέξη Βέροια σημαίνει πόλη μὲ πολλὰ νερά, ὅπως, ἄλλωστε, συμβαίνει καὶ μὲ τις γειτονικὲς Νάουσα καὶ τὴ φρυγικὴ (θρακικὴ) ἐπίσης λέξη Ἑδεσσα. Καὶ ὅταν γράφουμε Βέροια, ἃς ἔχουμε ὀριστικοποιήσει πιά τὴν ἀπόφασή μας ὅτι ἡ λέξη πρέπει νὰ γράφεται μὲ ἕνα ρ, γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ σωστὴ ὀρθογραφία της καὶ ἡ γραφὴ μὲ δύο ρ εἶναι ἐφεύρημα τῶν Βυζαντινῶν, πού συνήθιζαν νὰ διπλασιάζουν συχνὰ τὰ σύμφωνα, γιὰ μεγαλοπρέπεια. Ἐκτὸς ἂν δεχθοῦμε τὴ χιονομοριστικὴ ἀποψη τοῦ ἀξέχαστου Σταμ - Σταμ., πού ὑποστήριζε ὅτι ἡ Βέροια πρέπει νὰ γράφεται μὲ... πολλὰ ρ, γιατί ὅταν διέρχεσαι ἀπὸ τὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τῆς πόλεως καὶ ρωτᾷς σὲ ποιὸ μέρος θρίσκεσαι σοῦ ἀπαντοῦν, στοὺς χειμωνιάτικους μῆνες, μὲ ἕνα παρατεταμένο «στὴ Βέρρρρρ-οια», λόγῳ τοῦ κρύου!!

Πολλὰ ἀσφαλῶς θὰ πληροφορηθοῦμε ἀκόμα ἀπὸ τὰ εὐρήματα τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν, στὴ Βεργίνα, στὴ Βέροια κ.ἀ., ὅπως ἀπὸ τις «τοῦμ-

πες», όσες είναι ακόμα άδιερεύνητες και ασύλητες και κρύβουν προϊστορικούς συνοικισμούς ή ιστορικά μνημεία - τάφους.

Άκόμα, αξιόλογα δεδομένα μπορούμε να αποκτήσουμε με τη συνεργασία των βοηθητικών επιστημών, της παλαιοντολογίας, της γεωλογίας κ.τ.λ., όπως έγινε (τελευταία) για τα πετρωμένα δάση μερικών σημείων της περιοχής, όπου οι επίγονες και πρωτότυπες άναζητήσεις και έρευνες του στρατιωτικού άκτινολόγου γιατρού και ύφηγητή κ. Άριστοτέλη Βρίτσου απόδειξαν πόσα αξιόλογα μνημεία της φύσεως υπάρχουν δίπλα μας και τα άγνοούσαμε όλότελα μέχρι πριν λίγο καιρό, όπότε είχαμε τό προνόμιο να γίνουμε κοινωνοί των έντυπωσιακών ανακαλύψεών του, χάρη σέ μιá πολύ ένδιαφέρουσα ανακοίνωσή του, που άπολαύσαμε έδω στον ίδιο χώρο, πριν λίγο χρόνο και που περιλήψη της δημοσιεύτηκε (με πολλές πετυχημένες έγχρωμες φωτογραφίες) σέ δύο τεύχη (άριθμοί 170 - 171 των μηνών Ιουλίου - Αυγούστου 1980) του περιοδικού «Μακεδονική ζωή», της Θεσσαλονίκης.

Άν ψάξουμε τώρα τα χαρτιά της ιστορίας της περιοχής Ήμαθίας, θά πληροφορηθούμε ότι ύπήρχαν και άλλες άρχαίες πόλεις (έκτός από τη Βέροια και τη Μίεζα), όπως ή Έδεσσα, τό Κίτιο (στήν περιοχή του κάμπου της Νάουσας - Πέλλας - Βέροιας) ή (άρχαία) Σκύδρα (κοντά στή σημερινή Έπσκοπη της Νάουσας) και ή Βάλλα (πιθανόν κοντά στή Βεργίνα - Παλατίτσια). Άλλοι συγγραφείς τοποθετούν στήν άρχαία Ήμαθία και άλλες πόλεις, όπως την Πέλλα, τη Λεβαία, την Τύρισσα, Εύρωπο, Κύρρο, Φυλακές κτλ.

Μιλώντας για την ιστορία της περιοχής, θά έπρεπε πάντως να άσχοληθούμε πρώτα - πρώτα με την ίδρυση του βασιλείου των Μακεδόνων στήν Ήμαθία, αλλά κάτι τέτοιο θά μäs άπασχολούσε άρκετές ώρες, όπως είπαμε.

Έτσι, θά προχωρήσουμε άπ' ευθείας σέ μιá συνοπτική άναφορά γύρω από τα ιστορικά γεγονότα των Μακεδονικών Χρόνων, για να κατορθώσω να μη έξαντλήσω άπρακτος τόν χρόνο της όμιλίας μου, και θέβαια και την ύπομονή σας.

Γνωρίζουμε λοιπόν ότι στά 492 π.Χρ. ό Μαρδόνιος γαμπρός του Δαρείου, βασιλιά της Περσίας, κατέλαβε και τη Μακεδονία, στά πλαίσια της γνωστής έκστρατείας του έναντίον της κυρίας Ελλάδος.

Στά 480 π.Χρ. πάλι, έγινε ή έκστρατεία του Ξέρξη και τό πολυάριθμο στράτευμά του στοίχισε πολύ στούς Μακεδόνες.

Λίγα χρόνια αργότερα, σημειώθηκε (στά 432 π.Χρ.) ή έκστρατεία των Άθηναίων στή Χαλκιδική και ό Θουκυδίδης γράφει ότι τούτοι πολióρκησαν και τη Βέροια, στήν προσπάθειά τους να τιμωρήσουν τόν βασιλιά των Μακεδόνων Περδίκκα, αλλά δέν κατόρθωσαν να την καταλάβουν. Βέβαια, έχον προκύνει όρισμένες έρμηνευτικές άμφισβητήσεις για την ακρίβεια του κειμένου αλλά τούτες δέν είναι δικαιολογημένες και όφείλονται κυρίως στή μη γνώση του γεγονότος, ότι ή Βέροια βρισκόταν τότε κοντύτερα στή θάλασσα, θέμα

γιά τὸ ὅποιο ὑπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, κυρίως μετὰ τὶς παρατηρήσεις καὶ τοὺς χάρτες τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ τῆς πεδιάδας τῆς Θεσσαλονίκης - Ἡμαθίας, πού κατάρτισαν οἱ Α. Struck καὶ S. Casson, στίς ἀρχές τοῦ αἰώνα μας.

Θὰ σημειώσουμε ἀκόμα ὅτι στὰ χρόνια τοῦ βασιλιᾶ Ἀρχέλαου, δηλαδή στὰ χρόνια 413 - 399 π.Χρ., ἔγινε ἡ μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους στὴν Πέλλα, ἀπὸ τὴν Ἑδεσσα, ὅπου ἦταν πρῶτα. Ἐκεῖ, στὴν Πέλλα, ἔζησε τὰ τελευταῖα χρόνια του καὶ ὁ μοναδικὸς ποιητὴς Εὐριπίδης, ὅπως καὶ ὁ ποιητὴς Ἀγάθων, ἐνῶ ζωγράφησε ὁ περίφημος Ζεῦξις κ.ἄ. Ὑποστηρίζεται ἐπίσης ὅτι στὰ χρόνια τοῦ Ἀρχέλαου πρέπει νὰ ἀναγέρθηκαν καὶ τὰ θερινὰ ἀνάκτορά του, πού ὑπολείμματά τους σώζονται ἀκόμα, ἔξω ἀπὸ τὰ Παλατίσια.

Θὰ πρέπει νὰ ποῦμε ἐπίσης ὅτι εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἀνάγεται στὰ χρόνια ἐκεῖνα καὶ ἡ φιλοτέχνηση τοῦ περίφημου μικροῦ ἀγάλματος, πού βρίσκεται τώρα στὸ Ἑθνικὸ Μουσεῖο τοῦ Μονάχου καὶ ἐκτέθηκε τελευταῖα (1980) στὴν ἐκθεσὴ τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου, στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ προέλευσή του εἶναι ἀπὸ τὴ Βέροια, γι' αὐτὸ καὶ λέγεται «Ἡ κόρη τῆς Βέροιας». Ἄν ἐδῶ κατασκευάσθηκε, δείχνει, πόσο ἦσαν ἐξελιγμένες οἱ καλὲς τέχνες στὴν πόλὴ μας, γεγονὸς πού εἶναι μιὰ σοβαρὴ ἀπόδειξη τῆς γενικότερης ἀκμῆς της.

Στὰ 392 π.Χρ., πάλι, οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων Ὀλύνθιοι, κάτοικοι τῆς Χαλκιδικῆς, κατέλαβαν τὴν πόλὴ μας καὶ κυριάρχησαν δύο χρόνια (καὶ στὴ Βέροια), ὅταν βασιλιάς τῶν Μακεδόνων ἦταν ὁ Ἀμύντας, ὁ Β', ὁ πατέρας τοῦ περίφημου Φίλιππου Β', δηλαδή ὁ παππούς τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου.

Στὰ χρόνια τοῦ Φίλιππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου ἡ Βέροια ἦταν μιὰ μεγάλη καὶ ἀξιόλογη πόλὴ. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι πολὺ κοντὰ της, στὴ Βεργίνα, βρέθηκε ὁ βασιλικὸς τάφος, πού φαίνεται ὅτι ἀνήκει πραγματικὰ στὸν Φίλιππο, γεγονὸς πού ἔδωσε παγκόσμια προβολή στὴν περιοχὴ, στὰ τελευταῖα τρία - τέσσερα χρόνια.

Συγκεκριμένη μνηεὶα τῆς Βέροιας ἔχομε ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ τῆς ἐκστρατείας καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου Ἀρριανό, πού ἀναφέρει ὅτι μετὰ τὴν πλοιάρχων (τριηραρχῶν) τοῦ Μεγαλέξανδρου ἦταν καὶ ὁ Βεροιώτης Μυλλέας, ὁ γιὸς τοῦ Ζωΐλου, ἐνῶ ἓνας ἄλλος Βεροιώτης, ὁ Κοίρανος, διορίστηκε ἐπιμελητὴς γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν φόρων στὴ Φοινίκη. Δὲν εἶναι ἴσως τυχαῖο ὅτι λίγο ὕστερα, ἓνας ἀπὸ τοὺς διάδοχους τοῦ μεγάλου στρατηλάτη, ὁ Σέλευκος, ἵδρυσε (στὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀλέπο) μιὰ μεγάλη πόλὴ, πού τὴν ὀνόμασε Βέροια, ὅπως καὶ λεγόταν πολλὰ χρόνια, γιὰ νὰ πάρει πάλι τὴ σημερινὴ ὀνομασία της καὶ νὰ λέγεται πιά Χαλέπι, τῆς Συρίας.

Φαίνεται ἀκόμα ὅτι καὶ στὴ Βέροια ὑπῆρχε ἀξιόλογη πνευματικὴ κίνηση καὶ τὴν ἐπισκεπτόντουσαν σημαντικοὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι. Ἔτσι, ξέρομε ὅτι ὁ Ἀθηναῖος ρήτορας Καλλιμέδων, φίλος τοῦ Φίλιππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλέ-

ξαντρου, στα 336 π.Χρ. ήρθε στην πόλη μας και παντρεύτηκε μιὰ ὁμορφὴ καὶ πλούσια Βεροιώτισσα, ὅπως γράφει ὁ περίφημος Ἀθηναῖος ρήτορας Αἰσχίνης.

Καὶ ὕστερα, ἀρχίζει μιὰ πολὺ σημαντικὴ, ἴσως καὶ ἡ σπουδαιότερη, ἐποχὴ τῆς ἱστορίας τῆς Βέροιας. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς δυναστείας τῶν Ἀντιγονιδῶν, ποὺ βασίλευσε ἀπὸ τὸ 294 μέχρι τὸ 168 π.Χρ., ὁπότε ἄρχισε ἡ Ρωμαϊοκρατία.

Προηγήθηκε ἡ ἐπιτροπεία τοῦ Κάσσανδρου, ποὺ τότε ἔκτισε (στὰ 315 π.Χρ.) τὴ Θεσσαλονίκη, ποὺ συνεπῶς εἶναι πολὺ νεώτερη πόλη, σὲ σύγκριση μὲ τὴ Βέροια.

Τελικά, ἀνέθηκε στὸν θρόνο ὁ Δημήτριος Πολιορκητῆς, ποὺ ἦταν γιὸς τοῦ Ἀντίγονου, ἀπ' ὅπου πῆρε τὸ ὄνομά της ἡ δυναστεία.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δὲν ξέρον ἀσφαλῶς οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς ἀκροατὲς μου εἶναι ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη ποὺ ἐπικρατεῖ, ἡ τόσο σημαντικὴ τοῦτη δυναστεία τῶν Ἀντιγονιδῶν καταγόταν ἀπὸ τὴ Βέροια.

Νομίζω ὅμως πὼς εἶναι ὥρα νὰ λιγοστέψω τὴν κόπωσή σας, καὶ νὰ φαιδρύνω πάλι, γιὰ λίγο, τὴν ἀτμόσφαιρα, μὲ ἓνα ἱστορικὸ γεγονὸς, ποὺ δείχνει πόσο παλιὸ εἶναι τὸ φαινόμενο τῆς ρουσφετομανίας:

Ὁ βασιλεὺς Δημήτριος Πολιορκητῆς ἀνέθηκε στὸν θρόνο τῆς Μακεδονίας στὰ 294 π.Χρ. Τότε, ἀποφάσισε νὰ ἐπισκεφθεῖ τὶς πόλεις τῆς κυριαρχίας του, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν καὶ ἡ Βέροια, μὲ τὴν ὁποία ἄλλωστε συνδεόταν τόσο πολὺ, ὅπως εἶπαμε.

Ὁ Πλούταρχος γράφει ὅτι οἱ Βεροῖωτες τὸν περιποιήθηκαν πολὺ, καὶ ἴσως νὰ βρισκόμαστε καὶ σήμερα σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς τοποθεσίες ποὺ ἀπόλαυσε ὁ βασιλεὺς, δηλ. στὴν τωρινὴ «Ἐληά». Σκέφτηκε λοιπὸν ὁ Δημήτριος νὰ ἀνταποδώσει τὶς θερμὲς ἐκδηλώσεις τῶν κατοίκων, ἀνακοινώντάς τους ὅτι θὰ δεχόταν τὰ γραφτά τους παράπονα καὶ τὶς παρακλήσεις τους, λέγοντας ὅτι εἶχε τὴν ἐπιθυμία νὰ τὶς ἱκανοποιήσει. Τί τὸ ἤθελε ὅμως νὰ δώσει τέτοιες ὑποσχέσεις ὁ βασιλεὺς;

Πραγματικά, ἂν καὶ τότε δὲν ὑπῆρχε τὸ φθινὸ καὶ πρόχειρο σημερινὸ χαρτί καὶ χρειάζοταν νὰ χρησιμοποιηθεῖ τὸ σπάνιο καὶ ἀκριβὸ δέριμα ἢ πάπυρος κτλ., ἐν τούτοις μαζεύτηκαν τόσες πολλὲς γραφτὲς ἀναφορὲς τῶν Βεροιωτῶν, ποὺ γέμισαν μιὰ ὁλόκληρη χλαμύδα.

Ὁ Δημήτριος ἐκκληκτος ἔβλεπε τὸ θέαμα, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε, διάταξε ὅμως φεύγοντας νὰ πάρουν μαζὶ τὴ χλαμύδα μὲ τὶς ἀναφορὲς καὶ οἱ ἐπίσημοι Βεροῖωτες, ποὺ τὸν συνόδευαν, τὸν ἄκουσαν ἐκκληκτοὶ νὰ δίνει τὴν ἐντολὴ νὰ ἀδειάσουν τὴ χλαμύδα μὲ τὶς ἀναφορὲς στὸν ποταμὸ Ἀξιό, ποὺ διέσχιζαν, λέγοντας ὅτι ἴσως ὁ ποταμὸς νὰ μπορέσει νὰ ἱκανοποιήσει τὰ τόσα πολλὰ αἰτήματα τῶν Βεροιωτῶν, γιατί ὁ ἴδιος ἂν καὶ βασιλεὺς, δὲν μπορούσε νὰ τὸ κατορθώσει!!

Νὰ λοιπὸν ποὺ «τὸ ρουσφέτι» δὲν εἶναι κατάλοιπο τῆς Τουρκοκρατίας καὶ

τὸ φόρτωμά του σ' ἐκείνη δὲν «εἶναι μιά, κάποια λύση», ὅπως θὰ στιχουργοῦσε ὁ Καβάφης...

Οἱ Βεροιώτες δὲν συγχώρησαν τὴ συμπεριφορὰ τούτῃ τοῦ Δημήτριου Πολιορκητῆ καί, ἐπειδὴ τότε δὲν γίνονταν ἐκλογές καὶ δὲν μπορούσαν νὰ τὸν «μαυρίσουν», τοῦ τὸ ἀνταπόδωσαν ἀλλοιώτικα, δηλ. μόλις ἐμφανίστηκε ὁ ἀνταγωνιστὴς του βασιλιάς τῆς Ἡπείρου Πύρρος, τοῦ ἀνοιξαν διὰ πλάτα τίς πύλες τῆς πόλεως καὶ τὴν παράδωσαν. Τοῦτο συνέβηκε στὰ 288 π.Χρ. Ὁ Πύρρος ἔμεινε κυρίαρχος τῆς πόλεως ἑφτά μῆνες, δηλ. μέχρι τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 287 π.Χρ.

Μετά, ἀκολούθησε ἡ βασιλεία τῶν Λυσίμαχου, τοῦ Σέλευκου κ.ἄ. βασιλιάδων καὶ τότε, στὰ 280 π.Χρ. κατέλαβαν καὶ τὴν περιοχὴ οἱ ἐπιδρομεῖς Γαλάτες, ποὺ κατάστρεψαν τὰ πάντα. Τὰ γεγονότα τούτα ἀξίζει νὰ τὰ σημειώσετε στὸ μυαλό σας, γιατί συνδέονται ἄμεσα καὶ μὲ τὸν τάφο τοῦ Φίλιππου, ὅπως ξέρουν ὅσοι παρακολουθοῦν προσεκτικὰ τὸ ὅλο θέμα.

Δυστυχῶς ὁμως ὁ χρόνος δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ συνεχίσουμε τὴν ἐξιστόρηση μὲ λεπτομέρειες.

Θὰ μποῦμε λοιπὸν στὴν ἐποχὴ τῆς Ρωμαιοκρατίας, ὅποτε ἡ Βέροια ἔγινε μιά ἀπὸ τίς πιὸ σπουδαῖες πόλεις τῆς Μακεδονίας, ἂν δὲν ἦταν καὶ ἡ πιὸ σημαντικὴ, μετὰ τὴ Θεσσαλονίκη.

Τελευταῖος βασιλιάς τῶν Μακεδόνων ἦταν ὁ Περσεάς. Τότε ἔλαβαν χώρα οἱ ἐπανειλημμένες συγκρούσεις καὶ τῶν Μακεδόνων μὲ τοὺς Ρωμαίους, ποὺ εἶναι γνωστὲς ὡς «Μακεδονικοὶ πόλεμοι». Εἰδικότερα, στὰ 171 π.Χρ. ὁ στρατὸς τοῦ Περσεά ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 43.000 ἄντρες. Τὸ μισὸ στράτευμά του, τοὺς περίφημους Φαλαγγίτες, διοικοῦσε ὁ προσωπικὸς φίλος του, στρατηγὸς Ἰππίας, ποὺ ἦταν Βεροιώτης, ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς Λίβιος. Ὁ μακεδονικὸς στρατὸς λοιπὸν μαζεύτηκε στὸ Κίτιο, ποὺ βρισκόταν σὲ κάποιο σημεῖο τοῦ κάμπου μας καὶ ἄρχισαν πάλι οἱ μάχες.

Ἡ τύχη κρίθηκε στὴν ἀρχαία μακεδονικὴ πόλη Πύδνα, τοῦ σημερινοῦ νομοῦ Πιερίας, στίς 22 Ἰουνίου τοῦ 168 π.Χρ., ἀλλὰ οἱ Μακεδόνες νικήθηκαν ἀπὸ τὸν Ρωμαῖο ἀρχιστράτηγο Παῦλο Αἰμίλιο, ἀφοῦ ἀγωνίστηκαν γενναῖα καὶ σκοτώθηκαν 20.000 περίπου. Ὁ Ἰππίας, μὲ πολλοὺς φίλους του, ἐγκατέλειψε ὕστερα τὸ πεδίο τῆς μάχης καὶ ἤρθε στὴ γενέτειρά του, τὴ Βέροια, τὴν ὁποία παράδωσε στὸν Αἰμίλιο Παῦλο, μαζί μὲ συμπολίτες του καὶ φίλους τοῦ Περσεά, ἀπὸ τοὺς ὁποίους διασώθηκαν τὰ δνόματα τοῦ Μίδωνα καὶ τοῦ Πάντανου. Τοῦτο ἔγινε, μᾶλλον, στίς 23 Ἰουνίου τοῦ 168 π.Χρ. Ὅποτε, ἀκολούθησε ἡ παράδοση τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Πέλλας.

Ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς Ρωμαιοκρατίας, στὴ Βέροια, εἶναι οἱ ἐπανειλημμένες ἐπισκέψεις τοῦ ἀπόστολου τῶν Ἑθνῶν Παύλου. Λέγω ἐπι-

σκέψεις (και όχι επίσκεψη) γιατί υποστήριξα αναλυτικά και γίνεται πια παραδεκτό ότι ο Παῦλος ήρθε τουλάχιστο δύο (ίσως και τρεις) φορές στην πόλη μας, όπωσδήποτε, πάντως, στη δεύτερη και στην τρίτη περιόδεά του. Έδώ κήρυξε τον λόγο του Ναζωραίου, στη συναγωγή των Εβραίων και το κήρυγμά του είχε μεγάλη απήχηση στους Βεροιώτες: «... Οἱ οὖτοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, οἵτινες ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς γραφάς, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν, τῶν εὐσχημόνων καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγων». Τὸ γεγονός τοῦτο ἀνησύχησε τοὺς Θεσσαλονικεῖς καὶ ἔτσι ἀναγκάστηκε κυνηγημένος νὰ ἐγκαταλείψει τὴ Βέροια. Ἡ προφορική παράδοση ἀλλὰ καὶ τὸ μνημεῖο ποὺ σωζόταν μέχρι πρὶν λίγα χρόνια τοποθετοῦν τὴ θέση τοῦ σημείου τοῦ κηρύγματός του στὴν τοποθεσία «Βῆμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου» ἢ «Τὰ πολλὰ τὰ κυπαρίσσια», ὅπως τὰ λέγανε οἱ ντόπιοι Βεροιώτες, γιατί ὑπῆρχαν ἐκεῖ, πράγματι, πολλὰ τέτοια δέντρα. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ Βέροια ἀπόκτησε νωρὶς ἐπίσκοπο, τὸν Ὀνήσιμο, ποὺ ἦταν ἐκκλησιαστικὸς ποιμένας τῆς ἀπὸ τὸ 61 μέχρι τὸ 106 μ.Χρ. καὶ προηγούμενα ἦταν δούλος, ἐνῶ ὁ Βεροιώτης Σωσίπατρος ἢ Σώπατρος ἦταν ἀγαπητὸς μαθητὴς τοῦ Παύλου (ὁ ὁποῖος τὸν ὀνομάζει «συγγενῆ» του), ἐγινε ἐπίσκοπος τοῦ Ἰκόνιου τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μαρτύρησε (μαζὶ μὲ τὸν Ἰάσονα) στὴν Κέρκυρα, ὅπου γιορτάζεται ἡ μνήμη του στίς 29 Ἀπριλίου καὶ ὑπάρχει καὶ ναός. Ὑπάρχει πάντως καὶ ἡ ἀποψη ὅτι ὁ Σωσίπατρος καταγόταν ἀπὸ τὴν Πάτρα. Σήμερα, στὴν παλιὰ θέση τοῦ «Βήματος» ὑπάρχει ἓνα μοντέρνο καὶ καλλιτεχνικὸ μνημεῖο, ποὺ ἐγινε μὲ τὴ φροντίδα τῆς δ. Ὁλγας Μιχαηλίδου.

Γιὰ νὰ πάρουμε μιὰ ἰδέα τῆς σπουδαιότητος τῆς πόλεώς μας καὶ στὰ χρόνια ἐκεῖνα, σημειώνω ὅτι ὁ ἀθυρόστομος καὶ σκαοπτικὸς συγγραφέας τοῦ 2ου αἰῶνα μ.Χρ. Λουκιανός, ποὺ τὴν ἐπισκέφθηκε, γράφει ὅτι ἔφθασε εἰς πόλιν τῆς Μακεδονίας Βέροian, μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον» καὶ περιγράφει ὕστερα, μὲ πολλὰ διαφορούμενα καὶ ἀλληγορίες, τὸ παζάρι τῆς ἀγοραπωλησίας ζώων - δούλων.

Στὸν 3ο αἰῶνα μ.Χρ. μαρτύρησαν στὴ Βέροια ἡ Ἁγία Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ παιδιὰ τῆς, ὅπως μάθαμε ἀπὸ τὸ χειρόγραφο συναξάρι τους, ποὺ ἐκδόθηκε μόλις στὰ 1935 μὲ τὴ φροντίδα τοῦ δασκαλοῦ - κληρικοῦ Ἰωάννη (Ἰωαννίκιου) Μηλιόπουλου καὶ τοῦ τότε μητροπολίτη Πολύκαρπου Σακελλαρόπουλου.

Ἡ θέση τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Ρωμαιοκρατίας ἦταν πολὺ σημαντική, ὅπως ἀπόδειξαν οἱ πολλές, χρήσιμες μελέτες τοῦ καθηγητῆ κ. Δημήτριου Κανατσούλη. Σώθηκε πλῆθος ἐπιγραφῶν, ἀπὸ τίς ὁποῖες πληροφοροῦμαστε ὅτι ἡ πόλη μας ἦταν ἔδρα τοῦ «Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων», ποὺ προορισμός του ἦταν ἡ θρησκευτικὴ λατρεία τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴν πόλη μας συγκεντρώνονταν οἱ σύνεδροι ἀπὸ ὅλες τίς

μακεδονικὲς πόλεις, πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τῆς Ἀνω Μακεδονίας. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ἀκόμα, ὅτι τὸ κοινὸ τοῦτο εἶχε δικαίωμα νὰ κόβει δικά του νομίσματα καὶ ὅτι ἐδῶ γινόντουσαν γιορτὲς καὶ ἀγῶνες, τὸν μῆνα Ὀκτώβριον, ποῦ εἶχαν τὸ ὄνομα «Ὀλύμπια».

Ἡ Βέροια εἶχε ἀκόμα, Βουλὴν, ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ διάφορους ἄρχοντες, ὅπως τοὺς πολιτάρχες, τοὺς γυμνασίάρχους, τὸν ἐφήβαρχο, τοὺς ἀγορανόμους, τὸν σιτώνη, τὸν εἰρηνάρχη, τὸν γραμματέα, τὸν ταμία, τὸν οἰκονόμο, τὸν ἀρχιτέκτονα, τὸν ἀρχίατρο, τοὺς ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς κτλ.

Ἦταν τόσο σπουδαία πόλη, ὥστε ἀναφέρεται μὲ τοὺς «τίτλους: «Ἡ τῶν Βεροιαίων μητρόπολις καὶ δις νεωκόρος» ἢ «Ἡ σεμνοτάτη μητρόπολις τῆς Μακεδονίας» καὶ «Ἡ λαμπροτάτη μητρόπολις...», πολλοὶ δὲ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες τὴν ἐπισκέφθηκαν καὶ ἔμειναν ἐδῶ, ὅπως π.χ. ὁ Γορδιανὸς (τὸ 242 μ.Χρ.), ὁ Φίλιππος, ὁ Ἀραψ (τὸ 246 μ.Χρ.) κ.ἄ.

Ὁ πῶς γνωστὸς κάτοικός της, ποῦ γνωρίζομε (ἀπὸ ἐπιγραφές) γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα, εἶναι ὁ Κόϊντος Π. Πύθων, ποῦ τιμοῦνταν πολὺ.

Ὅλες αὐτὲς τίς πληροφορίες, ὅπως καὶ πολλὲς ἄλλες, τίς ὀφείλομε στίς μελέτες τοῦ Φ. Πέτσα κ.ἄ. καθηγητῶν καὶ ἀρχαιολόγων ποῦ στηρίχτηκαν στίς μαρμαρίνες ἐπιγραφές, ποῦ βρίσκονται συνέχεια, ὅταν σκάβονται τὰ οἰκόπεδα τῆς πόλεως γιὰ νὰ κτιστοῦν καινούργιες οἰκοδομές. Ἐμεῖς βέβαια δὲν ἔχομε ἀκόμα συνειδητοποιήσει δυστυχῶς ὅτι στίς περιπτώσεις αὐτὲς δὲν βρίσκονται μπροστά μας «ἄχρηστα μάρμαρα» ἀλλὰ ἀδιάφρεστοι καὶ μοναδικοὶ μάρτυρες τῆς σπουδαίας ἱστορίας τῆς ξακουστῆς πόλεώς μας. Μὰ ποῦ τέτοιες σκέψεις γιὰ τὸν σημερινὸ τιμεντοπόλεμο τοῦ ὑπερκαταναλωτῆ καὶ παμφάγου Νεοέλληνα...

Τότερα, ἀρχίζει ἡ χιλιόχρονη Βυζαντινὴ ἐποχὴ τῆς ἱστορίας τῆς Βέροιας, μὲ τίς ἐπιδρομές ἢ καὶ τίς καταλήψεις τῶν Γότθων, τῶν Οὐννων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Γετῶν. Κατόπιν, ἐμφανίζονται οἱ Σλάβοι, καὶ στὴν περιοχὴ μας ἐγκαθίσταται μία φυλὴ τους, τῶν Δραγουβιτῶν, καὶ ἡ συνώνυμη ἐπισκοπὴ τους εἶχε τὴν ἔδρα της στὴ σημερινὴ Ἐπισκοπὴ τῆς Νάουσας, ὅπως ὑποστήριξα στὸν 2ο τόμο τῆς Ἱστορίας τῆς Βέροιας καὶ ἔγινε δεκτὸ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινολόγους.

Στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἰδρύεται καὶ ἡ τρίτη πόλη μὲ τὸ ὄνομα Βέροια, ἡ συχνότερα ὀνομαζόμενη Βερόη, ποῦ εἶναι ἡ ἄλλοτε θρακικὴ ἢ ἡ σημερινὴ Στάρα Ζαγόρα τῆς Βουλγαρίας (πρὸς τὴν τῆς μακεδονικῆς Βέροιας), ποῦ ἡ ὑπαρξὴ της δημιουργεῖ συχνὰ σύγχυση, γιὰτὶ γεγονότα, ποῦ ἀναφέρονται σὲ κείνη, ἀποδίδονται ἐσφαλμένα στὴ δική μας Βέροια καὶ γράφεται ἔτσι π.χ. ὅτι ἡ πόλη μας — δῆθεν — μετονομάστηκε σὲ Εἰρηνοῦπολη ἢ δημιουργοῦνται προβλήματα γιὰ μερικοὺς ἐπίσκοπους, γιὰτὶ δὲν ξέρομε σὲ ποιά ἀπὸ τίς τρεῖς βυζαντινὲς (συνώνυμες) πόλεις ἀρχιεράτευσαν τοῦτοι.

Στὰ 904 ἐμφανίζονται οἱ Σαρακηνοὶ πειρατές, ποῦ καταλαμβάνουν τὴ

Θεσσαλονίκη, λεηλατοῦν καὶ τὸν κάμπο μας καὶ μπαίνουν καὶ στὴ Βέροια (ποὺ καταστράφηκε ἀπὸ σεισμό), παίρνουν πολλοὺς κατοίκους τῆς αἰχμάλωτους, ποὺ τοὺς πούλησαν σὰν δούλους στὴν Κύπρο, στὴ Συρία κ.ά.

Στὰ τέλη τοῦ 10ου αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Σαμονήλ κατέκτησε καὶ τὴ Βέροια καὶ τὴν κράτησε ἀρκετὰ χρόνια, μέχρι ποὺ τὴν ἀπέλευθέρωσε ὁ Βασίλειος Βουλγαροκτόνος, στὶς ἀρχὲς τοῦ 11ου αἰῶνα.

Ύστερα, ἐπακολούθησαν καινούργιες ἐπιδρομὲς τῶν Βουλγάρων, πάλι, τῶν Οὐννων, τῶν Κουμάνων καὶ τῶν Πατζινακῶν. Ἀπὸ τότε τὸ σημερινὸ χωριὸ Κομνίνηνο ὀνομάστηκε Κουμανίτς (ὅπως λεγόταν μέχρι πρὶν λίγα χρόνια), γιατί φαίνεται πὺς καὶ ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκαν ὑπολείμματα τῶν νικηθέντων Κουμάνων ἐπιδρομέων.

Κατόπιν, ἄρχισε ἡ ἐμφάνιση τῶν Νορμανδῶν καὶ ἡ Βέροια ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Φράγκων Σταυροφόρων, στὰ 1204, ὕστερα, ξανά, στοὺς Βούλγαρους, στὰ 1206, καὶ μετὰ πάλι στοὺς Φράγκους, ποὺ εἶχαν τοποθετήσει δικό τους (Λατίνο) ἐπίσκοπο στὴ Βέροια, τουλάχιστο μέχρι τὸ 1213. Τελικά, οἱ Φράγκοι ἐκδιώχθηκαν, στὰ 1224, ὅποτε ἡ Βέροια ὑπαγόταν στὸ Ἑλληνικὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου καὶ ὕστερα στὰ ὄρια τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Νίκαιας, ποὺ ἀνασύστησε τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.

Σημαντικὸ ἱστορικὸ γεγονὸς συνέβηκε στὰ 1309, ὅταν ὁ στρατηγὸς Χανδρινὸς νίκησε κοντὰ στὴ Βέροια τοὺς περιβόητους Καταλανοὺς, ποὺ εἶχαν γίνει ἡ μάστιγα τῆς Εὐρώπης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, πὺς εἰδικά.

Στὰ χρόνια τῶν Ἀνδρόνικων Β' καὶ Γ' ἡ Βέροια ἦταν πεδίο μαχῶν στὴ διάρκεια τοῦ ἐμφύλιου πολέμου τους. Τότε καὶ ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας προήχθηκε σὲ μητροπόλη καὶ τοιχογραφήθηκε ἡ πολὺ ἀξιόλογη ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ (ἀπὸ τὸν περίφημο Καλλιέργη, μὲ τὸν ὁποῖο ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Θεοχαρίδης), γιὰ τὴν ὁποία ἔγραψε εἰδικὴ μονογραφία ὁ τελευταῖα ἀποθανὼν καθηγητὴς Στυλ. Πελεκανίδης, ἐνῶ κτίστηκε καὶ ἡ μονὴ τοῦ Προδρόμου, ποὺ ὑπῆρχε (μέσα) στὴν πόλη, στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ Ἑκτοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ ποὺ δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴν ἄλλη, ποὺ βρίσκεται στὰ Πιέρια, πέρα ἀπὸ τὸν Ἀλιάκμονα, ἡ ὁποία σώζεται μέχρι σήμερα καὶ ἀνῆκε στὴ λεγόμενη «Σκήτη Βεροίας».

Ύστερα, συνεχίστηκε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ ἐπίτροπου τοῦ ἀνήλικου βασιλεῦς (Ἰωάννη Ε') Ἀλέξιου Ἀπόκαυκου.

Στὰ 1342, ὁ Καντακουζηνὸς στέφθηκε σὰν δεῦτερος αὐτοκράτορας καὶ στὸν ἐπόμενο χρόνο κατέλαβε τὴ Βέροια, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Σέρβου κράλη (βασιλεῦς) Στέφανου Δουσάν. Τότε ξέσπασε καὶ τὸ περίφημο κίνημα τῶν Ζηλωτῶν. Ὁ Ἀπόκαυκος ζήτησε τὴ βοήθεια Τούρκων μισθοφόρων, ποὺ λεηλάτησαν καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας. Τὸ κακό του παράδειγμα μιμήθηκε καὶ

ὁ Καντακουζηνὸς καὶ κάλεσε τὶς ἐνισχύσεις τοῦ Τούρκου σατράπη τοῦ Ἀϊδινίου Ὁμούρ, ποὺ ξεκίνησε μὲ 200 - 300 πλοῖα. Ὁ ἐμφύλιος αὐτὸς πόλεμος τῶν Βυζαντινῶν ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στὸ Σέρβο βασιλιὰ Δουσάν νὰ καταλάβει ἑλληνικὲς πόλεις, ὅπως τὴν Καστοριά καὶ τὴ Βέροια, στὰ 1345 ἢ στὰ 1346. Ἡ πόλη μας ἔμεινε στὴν κατοχὴ του μέχρι τὸ 1350. Αὐτοὶ οἱ ἐσωτερικοὶ πόλεμοι, ἡ μεγάλη καὶ ληστρική φορολογία κτλ. ἀποδυνάμωσαν ἔντελως τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἔφεραν στὰ μέρη της τὰ στίφη τῶν τουρκικῶν φυλῶν. Μάλιστα, ἔγιναν καὶ γάμοι - συγγένειες σκοπιμότητας καὶ δόθηκαν μεγάλες ἐκτάσεις («ξευγηλατεῖα») σὲ μεγάδες ἀπόγονους, ὅπως συνέβηκε μὲ τὴν περιοχὴ τῆς Μελίκης, ποὺ δόθηκε στὸν Κωνσταντῖνο Μελήκ, ποὺ ἦταν γιὸς τοῦ βαπτισμένου Χριστιανοῦ Σελτζούκου Ἰτζεδδὶν Καϊκαοῦς Β'. Ἀπ' αὐτὸν πῆρε καὶ τὸ ὄνομά του τὸ χωριό, ἡ Μελίκη.

Ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα ὑπάρχει μεγάλη σύγχυση στὶς πληροφορίες καὶ ἀβεβαιότητα γιὰ τὸ ποὺς κατεῖχε τὴν κάθε περιοχὴ καὶ πόλη. Γνωρίζουμε ὅμως ὅτι στὰ 1358 κατεῖχε τὴ Βέροια ὁ Σέρβος εὐγενὴς Ροδολάβος Χλάπενος, ἐνῶ ἐμφανίζονται πιά καὶ οἱ Ἄλβανοί, στὴν ἀρχὴ σὰν μισθοφόροι.

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἀκόμα ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη Καντακουζηνοῦ, ὁ Μανουήλ, ἦταν διοικητὴς τῆς πόλεώς μας καὶ τοῦτο ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, γιατί δείχνει τὴ σπουδαιότητα ποὺ εἶχε ἡ Βέροια, ὥστε νὰ εἶναι διοικητὴς τῆς γῆς τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορα. Ὁ Μανουήλ ἔγινε ὕστερα δεσπότης ὁλόκληρης τῆς Πελοποννήσου. Στὴ νέα του θέση τὸν ἀκολούθησαν — ὅπως φαίνεται — ἀρχετοὶ φίλοι του Βεροιώτες, γι' αὐτὸ καὶ — ὅπως ὑποστήριξα στὸ Α' Διεθνὲς Συνέδριον Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, ποὺ ἔγινε στὴ Σπάρτη, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1975 — πρέπει τότε νὰ μετονομάστηκε σὲ Βέροια καὶ τὸ πόλισμα «Οἶνοῦς» τῆς Πελοποννήσου, ποὺ μέχρι σήμερα λέγεται ἔτσι (δηλ. «Τὰ Βέροια») καὶ ἀποτελεῖ οἰκισμὸ τῆς Κοινότητος Βασσαρά τῆς Σπάρτης τοῦ Νομοῦ Λακωνίας, ἐνῶ στὸν 19ο αἰῶνα κτίστηκε στὴν Ἀμερικὴ καὶ ἡ πέμπτη πόλη μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, ἡ γνωστὴ Berea, τῆς περιοχῆς τοῦ Ὁχάιο. Ἔτσι, τέσσερες πόλεις καὶ χωριὰ ὀφείλουν τὴν ὀνομασία τους στὴν πέμπτη δική μας, στὴ «μητροπόλη» Βέροια.

Στὰ Βυζαντινὰ χρόνια, ἡ Βέροια ἦταν πολυάριθμη καὶ σπουδαία πόλη, ὅπως γράφουν πολλοί, ὅπως ὁ μοναχὸς — συγγραφέας τοῦ 10ου αἰῶνα Ἰω. Καμινιάτης ἢ Καμινιάτης, ὁ συγγραφέας - αὐτοκράτορας Ἰωάννης Καντακουζηνός, οἱ διογράφοι τῆς ὁσίας Θεοδώρας τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ βασιῶν Ἀντωνίου, τοῦ νέου, τοῦ Βεροιώτη, τοῦ δολοφονηθέντος μητροπολίτη τῆς Βέροιας Ἀρσένιου κ.ἄ. καὶ ἀνέδειξε μεγάλους ἄντρες, ὅπως τὸν πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως Νήφωνα τὸν Α'. Στὰ πρὶ πάντων ἱστορικὰ καὶ ἀγιολογικὰ κείμενα ἀναφέρεται ὅτι ἡ Βέροια ἦταν γενέτειρα πολλῶν σπουδαίων ἀξιωματύχων ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν κατονομάζονται οὗτοι. Καὶ τοῦτο γιὰτί ἦσαν τότε γνωστοὶ σ' ὅλους, μὰ ἐν τούτοις θὰ παραμείνουν γιὰ πάντοτε ἄγνωστοι σ' ἐμᾶς

και στους ἐρχόμενους. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ Βέροια ἦταν ἔδρα ἰδιαίτερου διοικητικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ κέντρου («Θέματος») καὶ μάλιστα εἶχε συχνὰ σὰν ἐπικεφαλὴς τῆς διοικήσεώς του δοῦκα. Ἦταν ἀκόμα θρησκευτικὸ κέντρο μὲ μεγάλη σπουδαιότητα μὲ ἑκατοντάδες σπουδαίων ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηριῶν, ὅπου ἔζησαν ὁ πρωταγωνιστὴς τῶν «ἡσυχαστῶν», ὁ πολὺς Γρηγόριος Παλαμάς, ὅστερα μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ὅσιος Ἀθανάσιος ὁ νέος, ὁ ἱδρυτὴς τῶν Μετεώρων κ.ἄ., γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάστηκε «Μικρὰ Ἱερουσαλήμ». Μάλιστα, εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἦταν καὶ ἡ Βέροια καὶ τόπος ἐξορίας ἀξιόλογων καὶ ἐπίσημων, πλούσιων ἀνθρώπων, γιατί, ἀλλοιώτικα, δὲν ἐξηγεῖται ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν τῆς καὶ ἰδιαίτερα τόσων πολλῶν ποὺ ἦσαν ἀφιερωμένες στὸν ἅγιο Νικόλαο, ποὺ εἶναι — ὡς γνωστὸ — προστάτης τῶν ναυτικῶν, γιατί δὲν εἶναι κατανοητὸ κάτι τέτοιο γιὰ μιὰ πόλη, ποὺ βρίσκεται ἀρκετὰ χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἦταν ἡ Βέροια τόπος ἐκούσιας ἐγκαταστάσεως τόσων πολλῶν καὶ πλούσιων Βυζαντινῶν.

Δὲν εἶναι λοιπὸν τυχαῖο ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατέβαλαν ἐπίμονες προσπάθειες γιὰ νὰ τὴν κυριεύσουν, γιατί γνώριζαν τὴ φήμη καὶ τὰ πλούτη τῆς, μιὰ καὶ τοὺς εἶχαν χρησιμοποιήσει σὰν μισθοφόρους καὶ τοὺς εἶχαν φέρει στὴν περιχὴ μας οἱ ἴδιοι οἱ Βυζαντινοί, στὰ χρόνια τῶν ἐμφύλων πολέμων, ὅπως εἶδαμε.

Δὲν πρέπει ἀκόμα νὰ μᾶς ξεφύγει ἀπαρατήρητο τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Βέροια καταλήφθηκε καὶ χάθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους πολλές φορές, ὅσες ἴσως καμιά ἄλλη πόλη. Τόση ἦταν ἡ σημασία, ἡ σπουδαιότητά τῆς καὶ ἡ καλὴ ὀχύρωσή τῆς. Καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πρὶν σημαντικὰ σημεῖα τῶν τειχῶν τῆς βρισκόταν σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ μέρος, ποὺ εἴμαστε τώρα, στὴν «Ἐλγά», ὅπως συμπεραίνεται ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν βυζαντινῶν κειμένων, ἀπὸ τὰ εὐρήματα καὶ ἀπὸ τὴ μορφολογία τοῦ ἐδάφους.

Τελικά, ἡ Βέροια (ὅπως ἀπέδειξα, μὲ τὴ συγκέντρωση καὶ ἀξιοποίηση πλούσιων, ἱστορικοῦ ὕλικου) ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων, γιὰ πρώτη φορὰ γύρω στὰ 1383, γιὰ δεύτηρη στὰ 1385-1386 καὶ γιὰ τρίτη στὰ 1389-1391. Ὅποτε, ὑπάρχουν πολλές καταλήψεις καὶ ἀνακαταλήψεις, γιὰ νὰ πείσει ἡ πόλη ὀριστικά (τὸ ἀργότερο) στὰ 1430, ἐνῶ ὑποστηρίχθηκε τελευταία (ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Ἀπ. Βακαλόπουλο) καὶ ἡ χρονολογία τοῦ 1448/1449 σὰν χρόνος τῆς τελευταίας καὶ ὀριστικῆς ἀλώσεως τῆς πόλεώς μας.

Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας πρέπει νὰ ἀφιερῶσουμε μιὰ δεύτηρη ὁμιλία.

Σὰς εὐχαριστῶ γιὰ τὴν προσήλωσή σας στὸ τόσο πολὺχρονο καὶ κουραστικὸ περιδιάβασμά μας...

**Η ΒΕΡΟΙΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ
ΟΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΕΣ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΙΝΑΞΗ ΤΟΥ ΖΥΓΟΥ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ**

Ἀγαπητοὶ φίλοι,

Θὰ ἀσχοληθοῦμε πιά μὲ τὴ σκιαγράφηση τῆς ἱστορίας τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, μὲ ἰδιαίτερη ἀναφορὰ στὶς προσπάθειες τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς τῆς ἐναντίον τῶν Τούρκων κατακτητῶν.

Ἡ ἐξιστόρηση, ποὺ θὰ ἀκούσετε σήμερα ἴσως νὰ μὴ σᾶς ἐντυπωσιάσει ὅσο ἡ πρώτη, ποὺ ἀναφερόταν στὴν προϊστορία καὶ στὴν ἱστορία τῆς περιφέρειάς μας μέχρι τὴ πτώση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, γιατί στὴ διάρκεια ἐκείνης συνέβηκαν σπουδαιότερα ἱστορικὰ γεγονότα στὸν τόπο, ποὺ κατοικοῦμε. Ὅμως, πιστεύω ὅτι τελικὰ θὰ διασκεδασθοῦν οἱ σχετικοὶ φόβοι σας καὶ τοῦτο γιατί, γιὰ τὴν τουρκοκρατούμενη πόλη μας, γιὰ πρώτη φορὰ ἔρχονται συγκεντρωμένα στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας ἄγνωστα καὶ ἀνέκδοτα στοιχεῖα, ἐπειδὴ δὲν κυκλοφόρησε ἀκόμα ὁ 3ος τόμος τῆς ἱστορίας τῆς Βέροιας, ὅπου θὰ κάμω καὶ τὴ διεξοδικὴ διαπραγμάτευση τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας. Βέβαια, πρὶν ἀρκετὰ χρόνια παρουσίασα παραπλήσιο θέμα σὲ ὁμιλία μου στὰ πλαίσια τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ «Μορφωτικοῦ Κέντρου» τῆς πόλεώς μας, ἀλλὰ τώρα ἔχομε στὴ διάθεσή μας καινούργια καὶ ἀξιόλογα ἔγγραφα, ποὺ δημοσιεύτηκαν (ἀπὸ Ἑλλήνες καὶ ξένους ἱστοριοδίφες, ὅπως καὶ ἀπὸ ἐμένα), εἴτε σὲ αὐτοτελεῖς μονογραφίες, εἴτε σὰν μελέτες σὲ ἐπιστημονικά, ἱστορικὰ περιοδικά.

Ἔτσι, θὰ ἀκούσετε γιὰ ἄγνωστους προεπαναστατικοὺς ἀγωνιστές, γιὰ Ὀλύμπιους - Μακεδόνες Φίλικους καὶ γιὰ ἱστορικὰ συμβάντα, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ γνωρίζετε. Ἐλπίζω λοιπὸν ὅτι πάλι δὲν θὰ διαφεύσω τίς προσδοκίες σας...

Γύρω στὰ μέσα τοῦ 14ου αἰώνα καὶ ὕστερα ὀλιγάριθμοι σχετικὰ Ὀθωμανοὶ ἄρχισαν νὰ ἀπειλοῦν τὴ διαλυμένη Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. Πέρασαν στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ τὸ ἔρριξαν στὸ «πλιάτσικο». Ἡ ἐγκα-

τάλειψη τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ στὰ νύχια τῶν τοκογλύφων, ἡ σκληρότητα τῶν τιμαριωτῶν (τῶν τότε τσιφλικάδων), οἱ συνεχεῖς πόλεμοι καὶ ἡ μεγάλη καὶ ἀβάσταχτη φορολογία, ὅπως καὶ ἡ ἀπέχθεια τῶν Ὀρθόδοξων Χριστιανῶν ἀπέναντι στοὺς ἀρπαχτικούς καὶ σκληροὺς στρατιωτικοθησκευτικούς ἐκπρόσωπους τοῦ Καθολικισμοῦ, ποὺ μὲ τὴν πρόφαση τῶν Σταυροφοριῶν καταδυνάστευσαν παλιότερα τὸ Βυζάντιο, ἦσαν μερικὰ ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα αἷτια, ποὺ ἐπέτρεψαν ὥστε ἡ τουρκικὴ ὁρδὴ νὰ ἐξαπλωθεῖ καὶ νὰ καταλάβει καὶ τὴ γῆ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Τουρκοκρατία, στὴν Ἑλλάδα, δὲν ἄρχισε, οὔτε τέλειωσε, ὁμοιόμορφα καὶ ὁμοιόχρονα σ' ὁλόκληρὴ τὴ χώρα. Σὲ μερικὲς περιοχὲς τῆς ἄρχισε ἡ τέλειωσε νωρίτερα καὶ σ' ἄλλες ἄρχισε ἡ τέλειωσε ἀργότερα, ὅπως π.χ. στὸν Μυστρά ἢ πὺδ χαρακτηριστικὰ στὴν Κρήτη.

Στὴ Βόρεια Ἑλλάδα, καὶ συγκεκριμένα στὴ Θράκη, στὴ Μακεδονία, στὴ Θεσσαλία, καὶ στὴν Ἡπειρο, οἱ πρῶτοι Ὀθωμανοὶ ἐμφανίζονται σὰν κατακτητὲς γύρω στὰ 1353 - 1354 καὶ ἀρχίζουν τίς μάχες τοὺς ἐναντίον τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Σέρβων ἡγεμόνων καὶ τοπαρχῶν.

Πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅμως ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὅτι ἡ κατάσταση στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 14ου αἰῶνα καὶ στὶς 3 - 5 πρῶτες δεκαετίες τοῦ 15ου αἰῶνα ἦταν πολὺ ρευστὴ καὶ συγκεκριμένη. Γιὰ νὰ γίνω πὺδ κατανοητὸς καὶ συγκεκριμένος, θὰ τονίσω (περιοριζόμενος κυρίως στὴν περιοχὴ μας) ὅτι ἡ Βέροια (καὶ γιατί ὄχι καὶ οἱ ἄλλες πόλεις τῆς Μακεδονίας) ἄλλαξε συνεχῶς κυρίαρχους (ὅπως ἄλλωστε εἶδαμε καὶ στὴν πρώτη ὁμιλία μας) καὶ τοῦτο κράτησε κάπου 50 μέχρι 70 χρόνια.

Μὲ τὴν κατάληψη τῆς πόλεως μας ἀπὸ τοὺς Τούρκους συνδέεται καὶ ὁ περιβόητος στρατηγὸς τοῦ Σουλτάνου Ἐβρενὸς μπέης, γιὰ τὸν ὁποῖο ὑποστηρίχθηκε ὅτι ἦταν Ἑλληνας ἐξωμότης, ἴσως ὁ πρῶτος γενίτσαρος ποὺ πολέμησε σ' ὁλόκληρὴ σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα, ὑπηρετώντας τὸν ἀφέντη του, ποὺ τοῦ φάνηκε γενναϊόδωρος, μιὰ καὶ τοῦ χάρισε μεγάλες ἐκτάσεις. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τὸν ὀνομάζουν «Βρενέζη». Ἄς μὴ ξεχάσουμε ὅτι ὁ τάφος του σωζόταν μέχρι τελευταῖα στὰ γειτονικά μας Γιαννιτσὰ καὶ ὅτι ἡ στοματικὴ (καὶ ἤδη γραφτὴ) παράδοση τὸν συνδέει καὶ μὲ τὴν ἐπανίδρυση ἢ ἰδρυση τῆς Νάουσας. Ἡ μνήμη του ἦταν ἱερὴ γιὰ τοὺς Τούρκους καὶ οἱ ἀπέραντες ιδιοκτησίες του ἦταν βακουφικὲς μέχρις ὅτου καταλήφθηκαν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Δημόσιο, μιὰ καὶ θεωρήθηκαν ἀνταλλάξιμες, γεγονὸς ποὺ ἀμφισβήτησαν οἱ τελευταῖοι ἀπόγονοί του, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀρχίσουν δικαστικοὶ ἀγῶνες ποὺ δὲν τέλειωσαν ἀκόμα. Ἀξίζει νὰ σημειώσω ὅτι καὶ μέχρι σήμερα τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια ἀσχολοῦνται μὲ τὴν τύχη κτλ. τῶν βακουφιῶν τοῦ Ἐβρενὸς βέη. Εἶναι ἓνα ἀξιοσημείωτο καὶ συναρπαστικὸ θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο ἐτοιμάζω διεξοδικὴ μελέτη (ἀπὸ τὸ 1963), ὅπως ἤδη τὸ ἔχω ἀναγγελεῖ, ἐπανελημμένα.

Μιὰ ἄλλη περίπτωση, παράλληλης δραστηριότητος, ἂν ὄχι καὶ τῆς ἴδιας

ἀξίας, είναι τοῦ Τουραχάν ἢ Τουρχάν μπέη, ποῦ κατέλαβε τὴ Θεσσαλία καὶ ἔγινε τοιφλικὰς καὶ τοπάρχης τῆς. Καὶ τούτου ἡ περίπτωσις εἶναι ἀξιοσημείωσις, γιὰτὶ καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ διατήρησαν τὰ προνόμιά τους μέχρι τελευταῖα, ὅπως ἔγινε πῶς γνωστὸ μὲ τὴν κυκλοφορία (στὰ 1926, στὸν Βόλο) τοῦ βιβλίου τοῦ Γ. Φαρμακίδη, γιὰ τὴ Λάρισα, ὅπου δημοσιεύθηκαν σχετικὰ ἔγγραφα, ποῦ παρουσιάζουν ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον. Σημειώνω ἀκόμα ὅτι ὁ Τουραχάν μπέης ἴσως νὰ μὴ εἶναι ἄσχετος μὲ τὴν κατάληψιν καὶ τῆς δικῆς μας περιοχῆς, ἀφοῦ ἀναφέρεται ὅτι στὰ 1423 ἦταν διοικητὴς τῆς γειτονικῆς μας Ἑδεσσας, ἐνῶ διοικητὴς τῆς Βέροιας μνημονεύεται (στὰ 1444) ὁ Τοῦρκος ὑπαρχος Θερίνης ἢ Φερουῦς.

Ἀκόμα, πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ Σινάν μπέη, ποῦ κατέλαβε τὴν Ἡπειρο καὶ κυρίως τὰ Γιάννινα.

Ἡ κατάστασις ποῦ ἐπικρατοῦσε στὰ 50 - 70 χρόνια τῶν ἐπανεπιλημμένων τουρκικῶν καταλήψεων, ἀπωλειῶν καὶ ἀνακαταλήψεων ἦταν ἀπελπιστική. Οἱ Ὀθωμανοὶ λεηλατοῦσαν, βίαζαν, ἔσφαζαν καὶ ἀνάγκαζαν τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἀλλαξοπιστοῦν. Σώζονται μερικά κείμενα, ποῦ μιλοῦν γιὰ ἐγκατάλειψιν τῆς χώρας καὶ γιὰ τὴν προσπάθεια τῶν κατοίκων νὰ ἀποφύγουν τὸν κίνδυνον, ξεφεύγοντας στὰ κοντινὰ θουνά, στὰ δάση καὶ στὰ ἔλη τοῦ κάμπου. Καὶ ἡ στοματικὴ (γραφτὴ πιά) παράδοσις μνημονεύει παρθένες, ποῦ αὐτοκτονοῦν, μητροπολίτες ποῦ σφάζονται καὶ γιὰ προδότες Χριστιανοὺς, ποῦ ἀλλαξοπιστοῦν, γιὰ νὰ γλιτώσουν τὸ κεφάλι τους ἢ γιὰ νὰ χορτάσουν πλουσιοπάροχα τὸ τομάρι τους.

Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν εὐκολοὶ στὴν παροχὴ οἰκονομικῶν «κινήτρων», ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα. Ἔτσι, ὅσες πόλεις ἔπεφταν στὰ χέρια τους, γιὰτὶ τίς παρέδιδαν αὐθόρμητα οἱ ἄρχοντες ἢ πολῖτες τους, ἔπαιρναν διάφορα, φορολογικὰ προνόμια.

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ἡ Βέροια ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων ἐξ αἰτίας τῆς προδοσίας ἐνὸς ξυλοκόπου κατοίκου τῆς, ποῦ τὸν ἀναφέρει μὲ τὸ ἐπίθετον Χατζηκατβίας. Ἀκόμα, ὅτι μιά ἀρχοντοπούλα, ἡ Βεργίνα ἢ Βιργινία, αὐτοκτόνησε στὴ «Μπαρμπούτα» καὶ ὅτι ὁ μητροπολίτης τῆς πόλεως σφάχτηκε ἢ κρεμάστηκε γιὰτὶ ἀμύνθηκε μ' ἄλλους Χριστιανοὺς στὴν Παλιὰ Μητρόπολη.

Σ' ἔγγραφο τοῦ τουρκικοῦ ἱεροδικείου τῆς Βέροιας, ποῦ δημοσίευσεν ἡ Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ πρὶν ἓνα μῆνα ἀποθανόντος Ἰωάννη Κ. Βασδραβέλλη, μνημονεύεται ὅτι μιά οἰκογένεια τῆς πόλεώς μας, τῶν Χαριτόπουλων, εἶχε εἰδικές, προνομακῆς φορολογικῆς ἀπαλλαγῆς καὶ τοῦτο σ' ἀναγνώριση ἀπὸ τὸν Σουλτάνον τῆς προσφορᾶς πρόγονου τῆς, ποῦ βοήθησε στὴν εἴσοδον τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴ νότια πύλη τῶν ἰσχυρῶν τειχῶν τῆς, ὅπου ἡ τοποθεσία λέγεται ἀκόμα «Γιολὰ Γκελντί», ποῦ σημαίνει: «Ἡλθε

για τὸν δρόμο» ἢ, ἀλλιώτικα, «δρόμος ἀπ' ὅπου εἰσῆλθαν». Ἔτσι, ὅπως συμπεράνα πρὶν εἴκοσι ἕνα χρόνια καὶ τὸ ἀνακοίνωσα σὲ διάλεξη τοῦ «Μορφωτικοῦ Κέντρου» τῆς Βέροιας, πού ἐγινε στίς 18.3.1964, ὁ προδότης τῆς παραδόσεως, ὁ Χατζηκατβίας, λεγόταν στὴν πραγματικότητα Ἰωάννης Χαριτόπουλος, ἐπίθετο πού ἦταν ἀρκετὰ συνηθισμένο στὰ βυζαντινὰ χρόνια ἀλλὰ καὶ τώρα (Χαριτόπουλος ἢ Καριτόπουλος κ.τ.λ.). Τὸ «Χατζηκατβίας» εἶναι προσωνυμία, παρατσούκλι καὶ σημαίνει τὸν Χριστιανό, πού ἀλλαξοπίστησε, πῆστεψε στὸν μωαμεθανισμό καὶ πέθανε σὰν προσκυνητῆς τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ, δηλαδὴ Χατζηκατβίας εἶναι ὁποιος κατέβηκε κάτω (στὸ χῶμα) σὰν Χατζῆς. Ἡ παράδοση ὅμως τούτη δὲν συναντᾶται μονάχα στὴ Βέροια. Στὴ γειτονικὴ μας π.χ. Ἔδεσσα, ὁ προδότης λεγόταν κοροΐδευτικά «Κέλ-Πέτρος», δηλαδὴ Κασιδόπετρος.

Γιὰ τὴ Βιργινία δὲν ἔχομε γραφτὴ ἐπιβεβαίωση τῆς παραδόσεως. Τὰ σχετικὰ προβλήματα ἐξήτασα στὸν δεύτερο τόμο τῆς Ἱστορίας τῆς Βέροιας, ὅπου μνημονεύεται καὶ ἡ βιβλιογραφία. Ἐδῶ σημειώνω ὅτι παρόμοιες παραδόσεις ὑπάρχουν καὶ γιὰ τὴν Ἔδεσσα (ὅπου ἡ ἡρωίδα ὀνομάζεται Παρθένα καὶ τιμᾶται σὰν ὁσία), γιὰ τὰ Σέρβια, γιὰ τὴν Καστοριά, γιὰ τὶς Σέρρες κ.ά. καὶ εἶναι παραλλαγές τοῦ γνωστοῦ μύθου γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ὠριᾶς, πού ἡ πρώτη τεκμηρίωσή του σχετίζεται μὲ γεγονότα τοῦ 9ου αἰῶνα.

Γιὰ τὸ τρίτο σκέλος τῆς διηγήσεως τῆς παραδόσεως δὲν ξέραμε τίποτε. Ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας - Νάουσας καὶ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφέας Καλλίνικος Δελιγκάνης (πού ἀρχιερέτευσε στὴν περιοχὴ μας στὰ χρόνια 1911 - 1922) «βάφτισε» αὐθαίρετα τὸν ἀρχιερέα τῆς πόλεώς μας πού δολοφόνησαν οἱ Τούρκοι καὶ τοῦ ἔδωσε τὸ ὄνομα Καλλίνικος ἢ Καλλίμαχος καὶ ἔτσι θὰ ἔμενε ἡ ὀνομασία του ἂν δὲν δημοσιευόταν ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (στὰ 1967) μιὰ ἐργασία τοῦ Νίκου Βέη (μὲ ἐπιμέλεια τοῦ κ. Λέανδρου Βρανούση) γιὰ τὰ χειρόγραφα τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Μεταμορφώσεως, τῶν Μετεώρων. Σὲ κώδικά του συμπεριλαμβανόταν τὸ κείμενο τῆς ἀκολουθίας τοῦ νεομάρτυρα Ἀρσένιου, ὅπου ρητὰ ἀναφέρεται, πὼς ἦταν ἀρχιεπίσκοπος τῆς Βέροιας καὶ ὅτι δολοφονήθηκε ἀπ' τοὺς Τούρκους. Ἀρχισε ἀμέσως ἡ ἐναγώνια προσπάθεια νὰ ἀποκτήσω μικροφίλμ τῶν σχετικῶν σελίδων. Τελικὰ τὸ πέτυχα καὶ τοῦτο ὀφείλεται στὸν ἐλληνομαθῆ Ἀμερικανὸ πανεπιστημιακὸ καθηγητὴ G. Krodel, πού γνώρισα στὰ 1970' στὴν πόλιν μας καὶ ἱκανοποίησε τὴν παράκλησή μου νὰ μοῦ προμηθεύσει μικροφίλμ τῶν σχετικῶν σελίδων. Ἔτσι, πρὶν δέκα χρόνια, δημοσίευσα τὸ ἀνέκδοτο κείμενό της μὲ ἱστορικὴ εἰσαγωγή κ.τ.λ., στὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεων τῆς μητροπόλεως τῆς Βέροιας - Νάουσας, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς συμπληρώσεως 150 χρόνων ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ παλιγγενεσία, πού γιορτάζουμε καὶ σήμερα. Καιρὸς εἶναι λοιπὸν νὰ ἀλλάξει ἡ ἀνιστόρητη καὶ διπλὰ λανθασμένη ἐπιγραφή, πού εἶναι καρφωμένη στὸ πλατάνι τῆς Παλιᾶς Μητροπόλεως, ὅπως τὸ ζήτησα ἄλλωστε καὶ μὲ δημοσιεύματά μου στὸν τοπικὸ

τίπο.

Θὰ προσπαθήσω τώρα νὰ δώσω μιὰ ἐντελῶς συνοπτικὴ εἰκόνα τῶν γεγονότων στὴν τουρκοκρατούμενη Βέροια (ποὺ οἱ Μουσουλμάνοι τὴν ὀνόμαζαν «Καραφέρια», δηλαδὴ «Μαύρη Βέροια», εἴτε γιατί ταλαιπωρήθηκαν γιὰ νὰ τὴν καταλάβουν, εἴτε ἐπειδὴ ἔβρεχε πολὺ στὴν πόλη, ὅπως λέγει ἡ παράδοση καὶ τὸ σχετικὸ ἀνέκδοτο, ποὺ ἀναφέρεται ὁμοῦ καὶ γιὰ ἄλλες πόλεις) καὶ ὕστερα θὰ ἀναφερθῶ στὶς ἐπαναστατικὲς κινήσεις, ἀπὸ τὴν ἀλωση τῆς πόλεως μέχρι τὶς 16 Ὀκτωβρίου 1912, ὅποτε λευτερώθηκε.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε τί υπέφεραν καὶ οἱ Βεροιώτες, ἀρκεῖ νὰ σημειώσω ὅτι στὰ 1383 καὶ στὰ 1387 πουλήθηκαν καὶ στὴ Βενετία αἰχμάλωτες Βεροιώτισσες, ὅπως δύο ποὺ ὀνομάζονταν Καλὴ καὶ Κυριακὴ.

Οἱ ἐκκλησίαι (ὅλες ἢ οἱ περισσότερες) καταλήφθηκαν καὶ ἔγιναν τζαμιά, ὅπως π.χ. ἡ Παλιὰ Μητρόπολη, ποὺ ὀνομαζόταν «Χουνκιάρ» ἢ «Οὐνκιάρ» (δηλ. αὐτοκρατορικὸ, σουλτανικὸ) τζαμί καὶ ἡ «Ἁγία Παρσσκενή. Ἡ πόλη διαιρέθηκε σὲ δύο τμήματα. Ἐτοί, τὸ βόρειο καὶ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα συνέχισαν νὰ κατοικοῦνται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες Χριστιανούς (ὅπως συμπεραίνεται ἀπὸ τὶς διασωθεῖσες ἐκκλησίες καὶ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα τῶν συνοικιῶν, «μαχαλάδων»), ἐνῶ τὸ νότιο καὶ τὸ δυτικὸ μέρος τῆς πόλεως κατέλαβαν οἱ Τοῦρκοι, ποὺ ἤλθαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν, μαζί με τοὺς Ἑβραίους κ.ἄ. λαοὺς. Στὰ 1668 (σύμφωνα με ὅσα διασώζει ὁ Τοῦρκος περιηγητὴς Ἑδλιγιά Τσελεμπή, ποὺ τὸ κείμενό του, σχετικὰ με τὴν Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία, δημοσίευσε κριτικὰ καὶ με σχόλια ὁ τουρκολόγος κ. Βασίλης Δημητριάδης) ἡ Βέροια ἦταν χωρισμένη σὲ 16 μουσουλμανικὲς συνοικίες (καὶ εἶχε ἱσάριθμα, παλιὰ τζαμιά σουλτάνων) καὶ σὲ 15 μαχαλάδες Ἑλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων καὶ Λατίνων (δηλ. Βλάχων). Κατοικοῦσαν σὲ τούτη καὶ δύο ὁμάδες Ἑβραίων. Εἶχε ἀκόμα πολὺ ὁραίους τόπους, περίπατου, προσκυνήματος, ἀναψυχῆς καὶ διασκεδάσεως, 600 καταστήματα καὶ μεγάλη ἀγορά, 15 πολυτελῆ χάνια, 300 νερόμυλους, μοναδικούς σ' ὅλη τὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία (ὅπως γράφει ὁ Ὄθωμανὸς περιηγητὴς) καὶ 15 διπλὰ λουτρά, φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα καὶ δέκα γραμματοδιδασκαλεῖα. Ἀπ' αὐτὰ τὰ κτήρια σώθηκαν μονάχα λίγα μέχρι τὸ 1912, γιατί ἄλλα καταστράφηκαν με τὴν ἀρροδο τοῦ χρόνου καὶ τὰ περισσότερα ἔγιναν στάχτη ἀπὸ τὶς πολλὲς πυρκαγιές ποὺ κατάστρεφαν τὴν πόλη. Ἔχω βρεῖ στοιχεῖα γιὰ τρεῖς μεγάλες πυρκαγιές, τῆς 19 Ἰουλίου 1772, τῆς 14ης Αὐγούστου 1864 (ὅποτε καταστράφηκε καὶ ἡ ἀγορά) καὶ τοῦ 1873.

Δὲν γνωρίζομε ἄλλα, συγκεκριμένα γεγονότα. Ἀξίζει ὁμοῦ νὰ σημειώσουμε ὅπωςδὴποτε ὅτι, ὅταν ὁ Τοῦρκος σουλτάνος Μωάμεθ Β', ὁ κατακτητὴς (ᾧ Πορθητῆς) θέλησε νὰ διαβάσει τὴν ἀρθόδοξη Ὁμολογία τῆς πίστεως τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιου Σχολάριου, διέταξε νὰ τοῦ τῇ

μεταφράσουν από τὰ ἑλληνικὰ στὴν τουρκικὴ (ἄραβικὴ) καὶ τὸ ἔργο τοῦτο ἀνατέθηκε στὸν Ἀχμάτ ἢ Ἀχμέτ Μαχουμάτ Τσελεμπή, ποὺ ἦταν καθὺς - κατὴς (δηλ. ἱεροδικαστῆς) τῆς Βέροιας. Καὶ νωρίτερα ἄλλωστε ἀναφέρεται ἡ Βέροια, στὸν γνωστὸ θρῆνο γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου μνημονεύεται ὅτι στὰ στρατεύματα ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Μωάμεθ γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Πόλης ἦταν καὶ ἓνα «φοσσάτο» ἀπὸ τὴ Βέροια. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ὁ Μωάμεθ ἐπισκέφθηκε καὶ τὴν πόλη μας. Πραγματικά, οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς Χαλκοκονδύλης καὶ ὁ Γεώργιος Σφραντζῆς ἢ Φραντζῆς (τοῦ ὁποίου ὁ παπτοῦς εἶχε κτισμένο στὴν πόλη μας μοναστήρι, ποὺ ἦταν ἀφιερωμένο στὸν Ἅγιο Νικόλαο καὶ θρισκόταν στὴ σημερινὴ ὁδὸ Μητροπόλεως, στὴ θέση τοῦ ὁποίου, στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας, κτίστηκε τὸ παλιὸ Δημόσιο Γυμνάσιο Βέροιας, ὅπου τώρα ὑπάρχει, στὸν αὐλόγυρό του, παρεκκλήσι) ρητὰ γράφουν ὅτι στὰ 1461 ὁ σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ θρισκόταν στὴν περιοχὴ μας. Ἐδῶ τὸν ἐπισκέφθηκε ὁ ἄρχοντας τῆς Κέρκυρας Ἰωάννης Ράλλης, τῆς γνωστῆς (νορμανδικῆς καταγωγῆς) οἰκογένειας τοῦ Βυζαντίου τῶν Ραούλ-Ράλ-Ράλληδων, σὺν ἀπεσταλμένος τοῦ δεσπότη τῆς Πελοποννήσου Θωμᾶ Παλαιολόγου, μὲ σκοπὸ νὰ τοῦ προτείνει τὴν παράδοση τῆς Μονεμβασίας.

Διακόσια χρόνια ὕστερα, τὸ φθινόπωρο καὶ τὸν χειμῶνα τοῦ 1668, ὁ τότε Σουλτάνος Μωάμεθ Δ΄ περνοῦσε τὸν καιρὸ του κυνηγώντας στὴν περιοχὴ τῆς Λάρισας - Κατερίνης γιὰ πολλοὺς μῆνες, γιατί ἦταν μανιώδης κυνηγός. Στὰ μέσα Δεκεμβρίου τοῦ ἴδιου χρόνου πληροφοροῦμαστε ὅτι θὰ ἐρχόταν στὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας ἀπὸ τὴ Λάρισα (ὅπου μόλις ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Κατερίνη), ἀφοῦ προηγούμενα θὰ πῆγαινε στὰ Τρίκαλα. Ὁ παστὰς τῆς Βέροιας τὸν προσκάλεσε γιὰ κυνήγι καὶ τοῦ ἔστειλε καὶ σχεδιάγραμμα τῆς περιφέρει-
 ᾶς του καὶ τῶν δασῶν τῆς, γράφοντας ὅτι ὑπῆρχε ἐδῶ μεγάλη ἀφθονία θη-
 ραμάτων. Μετὰ λίγα χρόνια (στὸν 17ο αἰῶνα καὶ μετὰ) ἔχομε πολλὲς πληροφο-
 ρίες γιὰ τὸ ἐμπόριο, ποὺ γινόταν μὲ τίς «περίφημες» — ὅπως ἀναφέρονται —
 «Βεργιώτικες βελέντζες» καὶ μὲ τὰ προσόψια («χαβλιά»), ὅπως γράφουν οἱ
 ξένοι περιηγητὲς Πουκεβίλ, Λήκ, Μπωζούρ καὶ ὁ Τοῦρκος Ἐβλιγιὰ Τσε-
 λεμπή.

Ἦνάρχουν ἀρκετὲς πληροφορίες γιὰ πολλὲς ἐπαναστατικὲς προσπάθειες τῶν Ἑλλήνων ἢ πιδ γενικὰ καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Θὰ ἀναφερθῶ ἰδιαίτερα στὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα πρὶν τὸ 1821-1822, γιατί γιὰ τὴν ἐπανάσταση τούτη οἱ περιο-
 σότεροι ἔχουν ἀρκετὲς γνώσεις.

Ἦτσι, στὰ 1571 ἔγινε ἡ περίφημη ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (ὅπου ἔλαβε μέρος καὶ ὁ γνωστός συγγραφέας τοῦ Δὸν Κιχώτη Μ. Θερβάντες) μετὰξὺ
 χριστιανικῶν καὶ τῶν τουρκικῶν δυνάμεων. Ἡ καταστροφὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ
 στόλου ἀνάγκασε τὸν Σουλτάνο Σελὴμ Β΄ νὰ δεχθεῖ τὴ βελτίωση τῆς κατα-

στάσεως τῶν Ἑλλήνων. Ξεθάρρεψαν λοιπὸν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπαναστάτησαν, μὰ οἱ Τούρκοι ἀγρίεψαν καὶ 30.000 χριστιανοὶ σφάχτηκαν ἢ πουλήθηκαν σὰν δοῦλοι στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἀργότερα, ἔγιναν τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ 1600 καὶ τοῦ 1611, τοῦ μητροπολίτη τῆς Λάρισας - Τρικάλων Διονύσιου, τοῦ γνωστοῦ σὰν «Σκυλόσοφου» καὶ σχεδὸν σύγχρονα ἡ κίνησις τοῦ Γάλλου δούκα τοῦ Νεβέρ Κάρολου Γονζάγα, ποὺ προσπάθησε (1603-1625) νὰ ἐλευθερώσει τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς, θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο δημοσίευσε (1966) ἐνδιαφέρουσα μονογραφία ὁ πανεπιστημιακὸς καθηγητὴς κ. Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ποὺ τελοῦσαν σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν Γάλλο κινηματία, ἦταν καὶ ὁ γνωστὸς Βεροιώτης σοφὸς Ἰωάννης Κωττούνιος.

Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ τουρκικοῦ ἱεροδικείου τῆς πόλεώς μας (τοῦ ὁποίου δημοσιεύτηκαν ἀρκετὰ ἔγγραφα) μαθαίνομε καὶ γιὰ τὸ παιδομάζωμα καὶ γιὰ τοὺς γενίτσαρους στὴν περιοχὴ μας. Ἔτσι, πρὶν 380 χρόνια, στίς 29 Μαρτίου τοῦ 1601 ἐκδόθηκε φερμάνι (διαταγὴ, διάταγμα) τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Γ', ποὺ διέταξε νὰ γίνῃ παιδομάζωμα καὶ στὴν περιφέρειά μας καὶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια νὰ συνεχιστεῖ τὸ ἔθιμο, ἡ συνήθεια, ποὺ ὑπῆρχε λοιπὸν καὶ προηγουμένα. Ἀξίζει νὰ διαβασθεῖ ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ ἀνατριχιαστικοῦ μὰ καὶ τόσο σημαντικοῦ τούτου κειμένου:

«... ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ μεγάλου Ὀσμανικοῦ κράτους καὶ τοῦ θεοφρουρήτου χαλιφάτου τοῦ θεοπέμπτου προφήτου τῶν πιστῶν, εἰδίσται, ὅπως διὰ τὴν οὐσίαν καὶ ὁργάνωσιν τῶν γενναίων γενιτσαρικῶν μου ταγμάτων σιτρατεύονται καὶ ἀποστελλῶνται εἰς τὰ διζάκια τῶν γενιτσάρων οἱ ἀπὸ 15 ἕως 20 ἐτῶν καλλίμορφοι, ἀρτιμελεῖς καὶ πρὸς πόλεμον κατάλληλοι νέοι τῶν ἀπίστων. Ἐχοντες τὴν ὑψηλὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως καὶ ἐφέτος ἐφαρμοσθῇ τὸ ἔθιμον τοῦτο πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν γενιτσαρικῶν διζακίων, διατάσσομεν καὶ παραγγέλλομεν, ὅπως, ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ παρόντος φερμανίου, διορίσῃτε καὶ ἀποστείλῃτε ἀμέσως ἱκανὸν ἀριθμὸν μουμπασίρηδων, ἵνα δι' αὐτῶν ἐπιληφθῇ τὸ ταχύτερον τῆς ἐπιλογῆς καὶ ἀποστολῆς τῶν νέων γενιτσάρων.

Γνωρίζετε, ἐπίσης, ὅτι οἱ ἀποσταλῆσόμενοι μουμπασίρηδες, καθ' ὑψηλὴν Μου ἐντολήν, θὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα, ὅπως, ἐφόσον παρίσταται ἀνάγκη, ἐφαρμόζον τὰς διατάξεις τοῦ γνωστοῦ ἱεροῦ φετβά τοῦ σείχουλιολαμάτου, συμφώνως πρὸς τὸν ὅποιον, διὰν τις, ἐκ τῶν ἀπίστων γονέων ἢ ἄλλος τις ἀντιστῇ εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ γενιτσάρου νιοῦ του, θ' ἀπαγχονίζεται εὐθὺς εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας του, τοῦ αἵματός του θεωρουμένου ἄνευ ἀξίας. Ἐν τέλει ἐντελλόμεθα, ὅπως καταστήσετε γνωστὸν εἰς τοὺς κατοίκους τὸ παρὸν αὐτοκρατορικὸν Μου φερμάνιον, μεταδίδοντες τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ διὰ κηρύκων ἀνὰ τὰς σουλιτανικὰς ὁδοὺς τῆς μεγάλης Μου ἐπικρατείας...».

Δὲν νομίζω, ὅτι χρειάζονται σχόλια...

Συμπληρώνω ότι στα 1705, μονάχα από την περιοχή της Νάουσας, έπρεπε να στρατολογηθούν 50 νεαροί, γεγονός που ανάγκασε μερικούς Ναουσαίους να σκοτώσουν την τριμελή επιτροπή των στρατολόγων, να ανέβουν στα βουνά, με αρχηγό τον Ζήση Καραδήμο, και να επιτίθενται έναντίον των Τούρκων, αλλά μετά από λίγο συνελήφθηκαν και καταδικάστηκαν στη Βέροια, όπου και τους κρέμασαν, το πιθανότερο στο πλατάνι που βρίσκεται ακόμα στην πλατεία Δικαστηρίων - 'Ωρολογίου - 'Ηρώου, που ήταν ο τόπος εκτελέσεως των επαναστατών, όπως διασώζουν δημοτικά τραγούδια.

Στα 1758 (σύμφωνα με στοιχεία, που δημοσίευσε από τα αρχεία της Βενετίας ο χαλκέντερος, αείμνηστος ιστοριοδίφης Κ. Μέρτζιος, και τα όποια συμφωνούν με τις ειδήσεις, τις όποιες έχομε από τα αρχεία του τουρκικού Ιεροδικείου της πόλεώς μας) άρχισε εμφύλιος πόλεμος μεταξύ δύο Τούρκων αγάδων της Βέροιας, και στα 1759, όπως γνωρίζομε πιο συγκεκριμένα, επαναστάτησε ο πρώην βοεβόδας (δηλαδή ο ανώτερος Τούρκος διοικητής) της περιοχής της Βέροιας Μολλά Μουσταφά, που σχημάτισε πολυπληθές ανταρτικό σώμα από 'Αλβανούς και λυμαινόταν την περιφέρεια σχεδόν ένα χρόνο, μέχρις ότου εξοντώθηκε. Για να ήσυχάσουν τα πνεύματα χρειάστηκε να έλθει στην πόλη μας ο ο 'Αβδής πασάς (που του δόθηκε και ο μεγάλος τίτλος του Βεζύρη), ο όποιος φυλάκισε τον κατή της πόλεως και άποκεφάλισε τον σερδάρη (δηλαδή τον αρχηγό του στρατού της περιοχής ή άποσπασματάρχη), σαν συνένοχους του επαναστάτη Μουσταφά. Οι Μουσουλμάνοι της Βέροιας ήσαν άτιθασοι και στα 1777 διασάλευσαν πάλι την τάξη, γι' αυτό σέ φιρμάνι εκείνης της εποχής αναφέρονται σαν «... άνέκαθεν τραχείς τον χαρακτήρα κάτοικοι της πόλεως ταύτης». Τόση ήταν ή διασάλευση της τάξεως ώστε και ο άρχηγός του στρατού είχε προσχωρήσει στους Τούρκους επαναστάτες, οι όποιοι σκότωναν και άτίμαζαν τους Χριστιανούς. 'Η έκρυθμη τούτη κατάσταση συνεχίστηκε μέχρι τα μέσα του 1782.

Οι Έλληνες υπέφεραν από τους άναγκαστικούς έξισλαμισμούς αλλά και από πολλά, άλλα δεινά και δυσβάστακτες και πολυποίκιλες φορολογίες μ' άδεν είχαν τον τρόπο και τα μέσα για να επαναστατήσουν μαζικά και να άποτινάξουν τον Τουρκικό ζυγό. Είχαν λοιπόν έναποθέσει όλες τις έλπίδες τους στη βοήθεια του άλλου Χριστιανικού κόσμου της Εύρώπης και ιδιαίτερα περιμέναν να έμμεταλλευθούν κάποια νίκη της Ρωσίας ή και της Βενετίας ('Ενετίας), για να βρουν τις τουρκικές δυνάμεις άπασχολημένες ή και ήττημένες, ώστε να έπωφεληθούν και να άπελευθερωθούν.

'Ετσι, μεταξύ άλλων, είχαν έλπίδες να άποτινάξουν τον τουρκικό ζυγό με τη βοήθεια του Ρώσου Αύτοκράτορα, όπως στα 1725 - 1739, όταν αυτοκράτειρα ήταν ή Αικατερίνη Α' και ιδιαίτερα λίγο άργότερα, όταν διοικούσε (στην ουσία) ή περιβόητη Αικατερίνη Β'.

Στά 1766, η Αικατερίνη Β', έστειλε στην Έλλάδα τόν Γεώργιο Παπάζωλη (πού ήταν Μακεδόνας, από τή Σιάτιστα και λοχαγός του ρωσικού πυροβολικού), αλλά οι Τούρκοι καραδοκούσαν και ή απόπειρά του απέτυχε.

Στά 1770 ή προσπάθεια επαναλήφθηκε, με τήν αποστολή μοίρας του ρωσικού στόλου, με άρχηγό τόν Θεόδωρο Όρλώφ. Όλόκληρη σχεδόν ή Έλλάδα βρισκόταν στο πόδι και κυρίως ή Πελοπόννησος και ή Στερεά Έλλάδα, όπου είχε φθάσει ύστερα και ό Άλέξιος Όρλώφ, αλλά πάλι δέν έγινε τίποτε και, τελικά, τήν πλήρωσαν άκριβά οι ραγιάδες και στα γεγονότα τούτα, πού είναι γνωστά σαν «Όρλωφικά». Συμμετείχαν σέ τούτα και Μακεδόνες κλεφταρματολοί.

Πρίν λίγα χρόνια (1959) ό καθηγητής κ. Μαν. Πρωτοψάλτης δημοσίευσε μελέτη του για τήν επαναστατική κίνηση των Έλλήνων κατά τή διάρκεια του δεύτερου (στα χρόνια τής Αικατερίνης Β') ρωσοτουρκικού πολέμου, συμπληρώνοντας όσα ξέραμε από τίς προηγούμενες, σχετικές μελέτες των Π. Κοντογιάννη και Γ. Κόλια. Η έργασία του προσκόμισε πολλά και άνέκδοτα έγγραφα των «Αρχείων του Κράτους», από τά όποια πληροφορούμαστε πολύ ενδιαφέρουσες ειδήσεις για τή συμμετοχή και τής περιοχής μας στην επαναστατική προσπάθεια των χρόνων 1787 - 1792.

Έτσι, μαθαίνουμε ότι ό γιατρός Λουδοβίκος ή Λουΐζης Σωτήρης πήρε τήν έντολή νά επαναστατήσει τούς Ήπειρώτες. Κινήθηκε δραστήρια και προχώρησε σ' όλη τή Βόρεια Έλλάδα, όπως και στην περιοχή τής Βέροιας, όπου ό μητροπολίτης της Δανιήλ (1766 - 1799) προσπάθησε νά ξεσηκώσει τούς ραγιάδες, όπως φαίνεται από δύο γράμματά του, πού έστειλε πρós τόν Σωτήρη. Συνεννοήθηκε και με τόν μητροπολίτη τής Έδεσσας Μελέτιο, όπως και με τούς επίσκοπους Καμπανίας, Πλαταμώνα, Σερβίων - Κοζάνης, Πέτρας και Κίτρους και έτσι πραγματοποιήθηκαν συγκεντρώσεις, στη Νάουσα πρώτα και ύστερα στην Κοζάνη, όπου μαζεύτηκαν και οι Μακεδόνες πρόκριτοι (μεταξύ των οποίων ήσαν και τής Βέροιας), όπως και οι όπλαρχηγοί, και αποφασίστηκε νά σχηματιστούν είκοσι τέσσερα στρατιωτικά σώματα, τά όποια ό μητροπολίτης Δανιήλ όνομάζει σέ έπιστολή του, συνθηματικά, με τή λέξη «κοφίνια», τούς στρατιώτες τούς όνοματίζει έπίτηδες «μελίσσια» και τούς όπλαρχηγούς «μελισουργούς».

Άλλά και αυτή ή απόπειρα έμεινε χωρίς πρακτικά αποτελέσματα.

Είχαν όμως ώρμάσει οι συνθήκες. Και δέν ήταν μονάχα τό γεγονός ότι άρχισαν νά πνέουν πιά καινούργιοι άνεμοι στο πύ γενικό σκηνικό τής Εύρώπης ή ότι ή Όθωμανική αυτοκρατορία κλονιζόταν, μετά από τούς συνεχείς Ρωσοτουρκικούς πολέμους και από άλλους λόγους, αλλά ότι οι ραγιάδες κατάλαβαν επί τέλους ότι έπρεπε νά στηριχθούν κυρίως στις δικές τους δυνάμεις για νά πετύχουν τήν έλευθερία τους.

Όσοι μπορούσαν έφυγαν στην Αυστροουγγαρία, στη Βενετία και σ' άλλ-

λες ευρωπαϊκές χώρες, όπου απόκτησαν μεγάλες περιουσίες και μορφώθηκαν, όπως οι Βεροιώτες Δημ. Μιχαήλ, Ίωάννης και Θεοδόσιος Κωττούνιος, ο υστερα πατριάρχης της 'Αλεξάνδρειας Μητροφάνης Κριτόπουλος, οι οικογένειες των Μπικέλα ή Βικέλα, του Ρακτιβάν κ.ά. Άλλοι πάλι πήραν τα βουνά και αλλάζοντας συχνά τον ρόλο του αρματολού με του κλέφτη, και αντίθετα, έτοιμασαν τις προϋποθέσεις για να υπάρχει το κατάλληλο έμνηχο υλικό, ενώ παρατηρήθηκε και μια έντονη προσπάθεια για τη λειτουργία σχολείων και για την πιο γενική ανάπτυξη πνευματικής ζωής σ' ολόκληρη τη χώρα. Για τη Βέροια αναφέρεται ρητά ότι υπήρχε σχολείο, το αργότερο, στα 1650, αλλά, μελετώντας όσα ξέρομε για τη σχολική μόρφωση του Μητροφάνη Κριτόπουλου και του Ίωάννη Κωττούνιου, συμπεραίνουμε ότι και νωρίτερα θα πρέπει να λειτουργούσε σχολείο στην πόλη μας. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι η Βέροια ανέδειξε (έκτός από τους προαναφερμένους) και άλλους αξιόλογους θρησκευτικούς ήγέτες, όπως τον πατριάρχη Κων/πόλεως Κύριλλο Β', τον Κονταρή, τον Θεοφάνη Έλεαβούλκο, τον Θεόφιλο, επίσκοπο Σερβίων και Κοζάνης κ.ά., ή ότι συγγένευαν με την πόλη ή πέρασαν απ' εδώ ο Άγιος Θεωνάς, ο όσιος Διονύσιος, ο νέος, του Όλύμπου, ο όσιος Νικάνωρ των Γρεβενών, ο Κοσμάς ο Αιτωλός (1775) κ.ά.

Για τους κλεφταρματολούς της Βέροιας αποκτήσαμε στα τελευταία σαράντα χρόνια πολλές και σημαντικές πληροφορίες, κυρίως από τα αρχεία του τουρκικού Ιεροδικείου της πόλεως. Έτσι, ξέρομε (έκτός απ' όσα αναφέραμε κιάλας, για τα χρόνια 1534 - 1537) ότι ο αρχηγός των αρματολών στις αρχές του 17ου αιώνα ήταν ο Κόκκινος, ενώ στις διαταγές του ήταν και οι Δούκας, Γεώργιος, Ίωάννης Μαυροβούτης και Ζαλασούρας. Στα 1628 ο αρματολός Δημος Νίκου φύλαγε την κλεισούρα του καταστραμμένου πιά χωριού Άνω Μεγάλος Άγιάννης, της Βέροιας.

Στα 1667, 70 κλέφτες έπετέθηκαν εναντίον εμπόρων, Έλλήνων και Έβραίων, στο χωριό Άηγιάννης της Βέροιας, έχοντας δικές τους σημαίες.

Στα 1670 αρχιαρματολός ήταν ο Έλληνας Θεοδόσης, που συνέλαβε και τους Ναουσαίους κλέφτες Άνδρέα Σερμπέτη, Περδικάρη και Πολύζο. Τότε φονεύθηκαν και οι κλέφτες Καλογήρου, Παναγ. Γράφας κ.ά., ενώ στα 1681 δρούσαν οι αρχικλέφτες Βαλαβάνης και Δήμτσας.

Στα 1722 εμφανίστηκε στην περιοχή μας ο καπετάνιος Γούτας με δύναμη 300 κλεφτών, ενώ στα 1761 κυριάρχησαν, στα Ριζώματα ο καπετάνιος Κατσαούνης, στα Παλατίτσια ο καπετάνιος Μπέλικας και στο Νεοχώρι ο καπετάνιος Μπράκος, οι όποιοι συνεργάζονταν με τον περίφημο καπετάνιο Ζήδρο ή Ζίντρο, που ήταν «έξαρχος της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας».

"Όποτε, ήσαν πιά όλα έτοιμα για να αρχίσει ο αγώνας του '21. Πολλοί Μακεδόνες ήσαν μέλη της Φιλικής Έταιρείας. Βεροιώτες Φιλικοί ήσαν, εκτός

ἀπὸ τοὺς πρὸ παρακάτω ἀναφερόμενους καπετάνιους, καὶ ὁ Γεώργιος Παπαλαζάρου, πρὸν βρισκόταν στὴ Βουδαπέστη, ὁ Νάνος ἢ Νανάκος Περδίκη τοῦ Χριστόδουλου, πρὸν κατοικοῦσε στὸ Βουκουρέστι, ὁ ἱεροδιάκονος καὶ δάσκαλος Καλλίνικος, πρὸν ἀπαγχονίστηκε στὰ Χανιά, καὶ ὁ Δημήτριος Μαρής, πρὸν κατοικοῦσε στὴ Ρωσία, ὅπως μάθαμε τελευταία.

Οἱ περίφημοι Θεσσαλοὶ καπετάνιοι Γέρο Τσάρας, ὁ γιὸς του Νικοτσάρας, ὁ Εὐθύμιος Μπλαχάδας, «ὁ ἔξαρχος» Ὁλύμπιος Λάζος, μὲ τὴν πολυπληθῆ οἰκογένειά του (πρὸν μετείχε στοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἔθνους μέχρι καὶ τὸν 19ο αἰῶνα), οἱ Μακεδόνες Γέρο Καρατάσος, οἱ Πετσαβαῖοι, οἱ Ψαροδημαῖοι, οἱ Σύροι ἢ Συροπουλαῖοι, ὁ Διαμαντὴς καὶ ὁ Κώστας Νικολάου, ὁ Λιόλιος Ξηρολειβαδιώτης, οἱ Λιακοπουλαῖοι, οἱ Τσαχειλαῖοι, ὁ Γούλας Δράσκου κ.ἄ. (γιὰ τοὺς ὁποίους δημοσίευσα, στὰ τελευταία δώδεκα χρόνια, τὰ ἀνέκδοτα βιογραφικὰ τους κτλ., πρὸν φυλάγονται στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης), ὅπως καὶ ὁ πρὸν περίφημος Ναουσαῖος ἄρχοντας καὶ ἀγωνιστὴς Λογοθέτης Ζαφειράκης, ὁ γενναῖος Ἀγγελῆς Γάτσος ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἑδεσσας, οἱ Ζιακαῖοι ἀπὸ τὰ Γρεβενὰ καὶ τόσοι ἄλλοι περίφημοι κλεφταρματολὸι καὶ καπεταναῖοι, πρὸν δόξασαν τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα, ἔδω καί, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως στὴ Νάουσα - Βέροια, στὴ Χαλκιδικὴ καὶ στὸν Ὀλυμπο, στὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα, ὅπως, στὴν Ἱδρα, στὴν Πελοπόννησο, στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν πολλοὶ (στὴν Ἀταλάντη, στὴ Λαμία, στὸ Ἀχλάδι κ.ἄ.), στὴ Νάυπακτο, στὴν Εὐβοία, στὴ Σκιάθου, στὴ Σκόπελο κ.ἄ.

Ἡ ἐξίστηρησης ὅμως τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως στὴν περιοχὴ τῆς Νάουσας - Δοβρᾶς - Βέροιας καὶ στὸν Ὀλυμπο στὰ χρόνια 1821 - 1822 χρειάζεται πολλὴ ὥρα καὶ πρέπει νὰ ἀφιερῶσουμε γιὰ τὸ θέμα τοῦτο ἄλλη διήμιση, γιὰ νὰ δοθοῦν, ἔστω καὶ περιληπτικά, τὰ γεγονότα πρὸν ἐξελίχτηκαν στὸν ἱερὸ καὶ αἱματοβαμμένο τόπο μας, ὅπως ἀπέδειξαν οἱ ἐργασίες πολλῶν συγγραφέων, στὰ τελευταία χρόνια. Πρὶν λίγες μέρες, π.χ., δημοσιεύτηκε νέα «ἐνθύμησις», ἀπὸ τὸν συμπολίτη, φίλο καθηγητὴ καὶ μελετητὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, κ. Π. Πυρινό, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι «ἡ Νιάουστα» ἔπεσε στὰ χεῖρια τῶν Τούρκων στίς 10-4-1822, ἡμερομηνία πρὸν πρώτη φορὰ προτείνεται γιὰ τὴν ἄλωση τῆς γειτονικῆς πόλεώς μας.

Ἐπιγραμματικά, μονάχα, θὰ σημειώσω ὅτι μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως στὴν εὐρύτερη περιοχὴ, στὰ 1822, πυρπολήθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους 120 πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωριὰ τῆς ὄρεινῆς καὶ πεδινῆς περιοχῆς τῆς Βέροιας, πρὸν μερικὰ ἐξαφανίστηκαν ἀπὸ τότε, μὰ γιὰ πάντα. Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρω ὅτι, ἐνῶ πρὶν τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 - 1822 τὰ χωριὰ τῆς διοικήσεως τοῦ καζᾶ τῆς Βέροιας ὑπολογίστηκαν ἀπὸ περιηγητὲς σὲ 300, μετὰ τὴν ἐπανάστασι εἶχαν μείνει μονάχα 72, ὅπως τουλάχιστο μνημονεύει στατιστικὴ τοῦ 1864... Σφάχτηκαν ἢ αἰχμαλωτίστηκαν χιλιάδες Ναουσαῖων, Βε-

ρωιωτών και χωρικών, αρπάχτηκαν απέραντες εκτάσεις επαναστατών, μοναστηριών, εκκλησιών κτλ., πυρπολήθηκαν όλα τα μοναστήρια και οι εκκλησίες και αναρίθμητα σπίτια και βιός. Τόσο αιμοβόρος ήταν ο πρωταγωνιστής Τουρκος Λουμπούτ πασάς, ώστε όπως έγραψε ο παπάς της Έδεσσας 'Αναστάσιος 'Ιωάννου, που έζησε τα γεγονότα της Νάουσας: «... Έκοπτε τους άνδρες ώσαν θρνιθας», ενώ αιχμαλωτίστηκαν γυναίκες και παιδιά, που ο αριθμός τους ξεπερνούσε τις 5.000 και δολοφονήθηκαν, αφού βασανίστηκαν, οι γυναίκες του Καρατάσου και του Ζαφειράκη. Σώθηκαν μονάχα λίγοι Ναουσαίοι κ.ά. γιατί πρόλαβαν και γλίτωσαν στα βουνά, στα δάση και στην περιοχή της τότε Λίμνης των Γιαννιτών. 'Η παράδοση, όπως και συγγραφείς, αναφέρουν ότι συνελήφθησαν και 72 μέχρι 82 πρόκριτοι της Βέροιας, που φυλακίστηκαν και 12 απ' αυτούς καρατομήθηκαν, ενώ άλλοι 12 - 18 πέθαναν από τις κακουχίες στη Θεσσαλονίκη, που ήταν ένα απέραντο σκλαβοπάζαρο.

Οι ραγιάδες και της περιοχής μας, που διασώθηκαν μετά την άποτυχία της επανάστασής, ζούσαν πολύ δύσκολα χρόνια. 'Αρκεί να σημειωθεί ότι δημιουργήθηκαν όλες οι περιουσίες των Ναουσαίων και των άλλων επαναστατών, που έπεστράφηκαν όμως μετά όχτω χρόνια (στά 1830), όπως και των μοναστηριών, όπως αποδείχτηκε από έγγραφα, που δημοσίευσα πριν ένα χρόνο.

Πρέπει να σημειώσουμε ακόμα ότι προηγούμενα οι κάτοικοι της Νάουσας και της Βέροιας υπέφεραν τα πάνδεινα και από τις αρπαχτικές διαθέσεις του αιμοβόρου 'Αλή πασά Τεπελενλή των 'Ιωαννίνων, που 3 - 4 ολόκληρες δεκαετίες άσκούσε επικυριαρχία και στην περιοχή μας, της οποίας οι κάτοικοι πλήρωναν διπλούς και τριπλούς φόρους, χώρια που τους άρπαζε τις περιουσίες τους και τα ωραιότερα κορίτσια τους για το χαρέμι του. 'Αλλά για το θέμα τουτο έτοιμάζω (έδω και δέκα χρόνια) ειδική μονογραφία για ολόκληρη την Κεντροδυτική Μακεδονία, με βάση ανέκδοτα έγγραφα από το αρχείο του, όπου περιέχονται άγνωστες και σημαντικές, καινούργιες πληροφορίες, για την εποχή εκείνη.

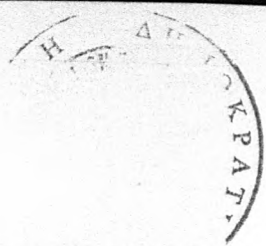
Οι κάτοικοι της περιοχής μας και ιδιαίτερα οι κλεφταρματολοί του 'Ολύμπου και της Μακεδονίας, δέν έφησούχασαν στην υπόλοιπη αγωνιζόμενη Ελλάδα, όπου βρίσκονταν σαν αγωνιζόμενοι πρόσφυγες. Δέν ξεχνούσαν τα αιματοβαμμένα και καθηγιασμένα χώματα της ιδιαίτερης πατρίδας τους. 'Η σκέψη και ή ψυχή τους φτερούγιζαν, συνέχεια, έδω. Δέν ήσούχασαν ποτέ. Έτσι, άκολούθησαν και νέες επαναστατικές προσπάθειες, στα χρόνια 1825, 1826, 1827 - 1828, 1835 - 1836 και κυρίως στα 1854 και στα 1878, αλλά δέν είχαν πρακτικό αποτέλεσμα.

Μετά, άρχισαν οι διάφορες φάσεις του πολύπλευρου Μακεδονικού 'Αγώνα, μέχρις ότου ρόδισε ή αύγή της 16ης 'Οκτωβρίου του 1912, όποτε ξετινάχτηκε ο δάρδαρος τουρκικός ζυγός, που δάραινε τον τράχηλο των ραγιάδων γύρω στα πεντακόσια χρόνια και έτσι ή Βέροια έλευθερώθηκε, όπως και

ἡ ὑπόλοιπη Βόρεια Ἑλλάδα, χωρὶς ὅμως νὰ τελειώσει, δυστυχῶς, καὶ ἡ τουρκο-
κονοσοτροφία τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ σήμερα, ἀκόμα...

Σὰς εὐχαριστῶ, ἀγαπητοὶ φίλοι, γιατί με ἀκούσατε με τόσο προσοχή καὶ
με ἀμείωτο τὸ ἐνδιαφέρον σας.

15

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΡΘΑΓΙΝΗΣ
ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΕΡΕΣΗΣ ΤΗΣ ΜΑΡΚΟΥΣ

2

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

938
X

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας